

CHRONOLOGIE PERIODE 1940 - 1950

PROLOOG

Vader had in 1929 de navolgende aktes en diploma's behaald:

Ø Donderdag 13 juni 1929 in Groningen, Akte van Bekwaamheid als onderwijzer.

Ø Donderdag 5 september 1929 in Leeuwarden, Diploma Christelijke Kweekschool Leeuwarden.

Ø Donderdag 5 september 1929 in Leeuwarden, Diploma Bijbelse Geschiedenis en de methodiek daarvan.

[H] Op advies van zijn latere schoonzuster Pé van der Horst (tante Pé van oom Fokko), die al vanaf 1916 als onderwijzeres verbonden was aan de in 1908 opgerichte Gereformeerde Rehobot-school aan de Kerkstraat in Harkema Opeinde, solliciteerde vader na het behalen van zijn akte in 1929 naar de functie van onderwijzer aan deze school. In die tijd begon je als z.g. volontair, kwekeling met akte, waarbij je eerst geheel onbezoldigd, later voor een klein salarisje werkte, met het vooruitzicht van een vaste aanstelling. Tevens was het een vereiste dat de

onderwijzer(essen) uitsluitend in Harkema-Opeinde woonden. Het verzoek van moeke Kooy te Surhuisterveen of haar zoon Eppo bij haar in de kost mocht blijven wonen, werd afgewezen. Vaders eerste schoolfoto's in het Jubileumboek '75 jaar Christelijk Onderwijs Harkema' dateren van 1930. Periode schoolhoofd K. Kamminga 1908-1938. Periode schoolhoofd J.W. de Vries 1938-1946. In 1935 was vader onderwijzer in klas 5.

Aanvullend had vader voor 1940 nog de navolgende aktes en diploma's behaald:

Ø Donderdag 4 augustus 1932 in Leeuwarden, Akte van Bekwaamheid als Hoofdonderwijzer.

Ø Donderdag 19 oktober 1933 in Utrecht, Diploma van den Schoolraad voor de Scholen met den Bijbel.

Ø Vrijdag 21 oktober 1938 in 's-Gravenhage, Akte van Bekwaamheid tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de beginselen der Wiskunde.

[naar W.G. van de Hulst – Het Huisje in de Sneeuw]

't Was midden in de winter.

't Was midden in de nacht.

En 't was héél koud ...

[H] Maandag 1 januari 1940 's morgens vroeg, Eppo en Janke slapen, het

nieuwe jaar is net begonnen. Het was de afgelopen zondag, oudejaarsdag, een drukke dag. Grootvader Jan Kooij vierde zijn 71ste verjaardag en ze hebben voor 't eerst samen als man en vrouw oud en nieuw gevierd. Eppo heeft van te voren alle losse voorwerpen uit de tuin opgeborgen, ook het tuinhekje. Je weet maar nooit met die Harkemase kwajongens.

Ze hebben de afgelopen periode, hun 'roaring thirties', hoogtepunten maar ook dieptepunten gekend. Dat begon al tien jaar geleden met de smartelijke dood van Janke's lievelingszus Lies en later Eppo's broer Roelf. In die periode, de crisistijd, hebben ze geleerd op eigen benen te staan. Eppo als onderwijzer in Harkema, Janke kon een opleiding tot verpleegster volgen, eerst in Zuidlaren en daarna in Haarlem.

En toen kwam Eppo daadwerkelijk in Janke's leven en zijn ze samen leuke dingen gaan doen. Vervolgens vroeg hij haar hand en zijn ze verloofd en het afgelopen jaar getrouwd. Daarna samen in hun eigen huis in Harkema Opeinde, nog lekker dicht bij het ouderlijk huis in het vertrouwde Surhuisterveen. En kort daarna bleek Janke zwanger. Het leven en de toekomst lachten hen toe.

Er pakken zich donkere wolken samen boven Europa, maar dat zal wel weer voorbijgaan, net als bij de vorige oorlog. En heeft minister president Colijn in zijn radiotoespraak niet gezegd: 'Gaat u maar rustig slapen, de regering waakt'.

Ze hebben er beiden geen weet van dat ze aan de vooravond staan van het meest dramatische decennium in hun beider leven, hun 'thundering forties'. Een wereldoorlog van vijf jaar; het verongelukken van Eppo's broer Fokko; het gevangenzetten van enkele broers en zus Etty; het onderduiken van Eppo en Harm, en zelf een onderduiker in huis met gevaar voor eigen leven; de moord op heit Taeke; het overlijden van de drie andere ouders. Geen ouderlijk huis meer in Surhuisterveen en na twee verhuizingen uiteindelijk belanden in dat verre Den Haag of all places, 'Feansters om Utens'.

Daar tegenover staan ook veel mooie en fijne dingen zoals de geboorte van vier gezonde jongens en, ondanks het verdriet om een vijfde zoon die levenloos ter wereld kwam, elf jaar later toch weer in blijde verwachting van een vijfde kind.

't Was midden in de winter.

En héél donker.

En zo bitter bitter koud ....

PERIODE HARKEMA OPEINDE 1940 - 1942

1940

Maandag 15 januari 1940; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma 71 jaar.

De verjaardagen van de stamouders Kooij en Schuilenga zijn in dit overzicht vermeld, omdat deze voor vader en moeder aanleiding zullen zijn geweest om Surhuisterveen te bezoeken.

Ook het kerkelijk leven wordt vermeld, omdat dit in die jaren zo nauw verweven was met ons gezinsleven.

Zondag 21 januari 1940; moeders pake Djoerd Jans Schuilenga (timmerman, kuiper, houthandelaar) overleden te Surhuisterveen op 88-jarige leeftijd.

Begraven op donderdag 25-01-1940 te Surhuisterveen.

Op zondag 24 maart 1940 werd Jan Johannes Kooy geboren.

[H] Hij werd op een zondag in april in de Gereformeerde Kerk van Harkema-Opeinde gedoopt.

Voorjaar 1940, de neven en nichten Kooy werden ter ere van Jan's geboorte getrakteerd op een 'poppebak' op de bleek achter in de tuin in Harkema Opeinde.

Donderdag 11-04-1940 beppe Engeltje Schuilenga-Bos overleden te Surhuisterveen op 58-jarige leeftijd.

Vrijdag 10 mei 1940; Drachten: nadat in de vroege ochtenduren honderden vliegtuigen in het nachtelijke duister Drachten van oost naar west passeerden, was duidelijk dat de oorlog was begonnen. Pas enkele uren later bevestigde de radio de inval van de Duitsers. De daarop volgende dag arriveerden Duitse troepen, komende uit de richting Ureterp. Het waren overwegend militairen met paard en wagen. De lange colonne op doortocht hield rust op de Noordkade. Er hadden geen gevechten plaats gevonden en er werd niet geschoten.

Uithuizen: Op zondagmorgen 12 mei 1940 tussen half elf en elf uur, juist na afloop van de kerkdienst, trok de bezetter Uithuizen binnen.

[H] Herfst 1940, Jan zat rechtop in de kinderwagen met z'n grote knuffelhond in de tuin naast het huis.

Dinsdag 29 oktober 1940; pake Taeke Schuilenga 62 jaar.

Donderdag 5 december 1940; vaders broer Fokko Kooij overleden (verongelukt) te Surhuizum op 45-jarige leeftijd. Achterblijven Pé 47 jaar, Lisa 17 jaar, Jan 15 jaar, Henk 13 jaar, Joop 10 jaar, Froukje 8 jaar en Bertha 6

jaar. (min of meer dezelfde leeftijden als ons gezin omstreeks 1957, het jaar van de Spoetnik)

[H] Vader heeft een drukke dag achter de rug. Vandaag was Sinterklaas op school. De hele dag drukke en nerveuze kinderen. Het is tenslotte de tijd van zoete en stoute kinderen, van koek, maar ook de gard en wie weet de zak. Gelukkig daarna thuis de rustige viering van Jan's eerste Sinterklaas. Jan ligt al uren in bed en vader zit eindelijk in z'n leunstoel. Dan wordt er aangebeld en verandert de rustige avond in een nachtmerrie, een achtbaan van emoties.

Vaders oudste broer Fokko is met zijn paard en wagen verongelukt, 's avonds in Surhuizum op weg naar huis. Waarschijnlijk vraagt dokter Folkerts hem om Fokko te identificeren en biedt hij hem aan om met hem mee te gaan om het Pé en de zes kinderen te vertellen en ook aan Vader en Moeder Kooij. Ongetwijfeld met lood in de schoenen gaat vader op weg...

Enkele dagen later bericht de Kollumer krant:
Surhuizum: Donderdagavond 5 december

1940 ongeveer 8 uur had alhier een droevig ongeval plaats. Toen de ruim 45-jarige winkelier Fokko Kooij van Surhuisterveen met paard en wagen op weg was naar huis, schoot het stokraam uit de wagen, waardoor de wagen in een sloot terecht kwam. De heer Kooij geraakte hierbij tusschen de wagen en de wal, waarbij zijn borstkas werd ingedrukt en de dood onmiddellijk intrad. De deelneming met de betrokken familie is zeer groot.

Dinsdag 31 december 1940; grootvader Jan Kooij 72 jaar.

[Kerst 1940, Vader, moeder en Jan brachten de kerstdagen door bij opa en oma Schuilenga in Surhuisterveen. Jan's eerste kennismaking met sneeuw.](#)

1941

Woensdag 15 januari 1941; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma 72 jaar.

Maandag 5 mei 1941; moeders oom? Sape Schuilenga (man van tante Mary (M.J.) Kok) overleden te Den Haag, begraven te Surhuisterveen op 61-jarige leeftijd.

Op dinsdag 15 juli 1941 werd Taeke Djoerd Kooy geboren.

[H] Hij werd op een zondag in juli in de Gereformeerde Kerk van Harkema-Opeinde gedoopt.

[H] September 1941 was tante Edzien bij ons (wellicht om moeder te assisteren?). Jan was met Jan Witteveen aan het 'hooien' rondom het huis.

Woensdag 29 oktober 1941; pake Taeke Schuilenga 63 jaar.

Woensdag 31 december 1941; grootvader Jan Kooij 73 jaar.

[H] Eind 1941 solliciteerde vader naar de functie van onderwijzer aan de Christelijke School voor L.O. en U.L.O. in Uithuizen. Hij werd aangenomen.

1942

[M – hier begint moeders dagboek] Vrijdag 9 januari 1942; moeder op de fiets van Harkema Opeinde naar Surhuisterveen. 't Sneeuwde een beetje

Zaterdag 10 januari 1942; het heeft hard gevoren en er ligt een dm sneeuw. Jan vermaakt zich op het ijs.

Maandag 12 januari 1942; gistermiddag heeft Taeke op het balkon in 't zonnetje gestaan. Vandaag eten we spruitjes uit eigen tuin.

Donderdag 15 januari 1942; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma 73 jaar.

[M] Donderdag 15 januari 1942; moeder op de fiets met Jan naar

Surhuisterveen om Moeke te feliciteren.

Vrijdag 16 januari 1942; de verhuizing naar Uithuizen staat voor de deur en de verhuiskisten worden gepakt. Taeke is inmiddels te groot voor het wiegje en wordt in Jans ledikantje gelegd. Jan tussen vader & moeder in bed.

PERIODE UITHUIZEN 1942 - 1946

[M] Zondag 1 maart 1942; eerste zondag in nieuwe woning in Uithuizen. Taeke verblijft even bij de buren, de familie Tap. Jan logeert in Surhuisterveen bij Jan & Marry Schuilenga. Dinsdag 3 maart komt hij voor 't eerst thuis in Uithuizen

[H] Vader begint de volgende maandag als onderwijzer aan de Christelijke Lagere School en ontmoet daar zijn nieuwe collega's w.o. schoolhoofd Gerritsma en meester Jacob Sijtsema.

Dat Jolande en haar familie hier en in het vervolg van deze chronologie worden vermeld, komt enerzijds omdat zij uiteindelijk de gewaardeerde en toegewijde 'Mater Familias' van één van de (klein-)kinderrijke takken aan vader en moeders stam is geworden,

en anderzijds omdat hun paden de onze verschillende keren hebben gekruist. Dat begon al met de gezamenlijke doop van haar zusje en mij in 1943, haar geboorte en doop in 1946 nog voor ons vertrek naar Scheveningen en de hernieuwde kennismaking en ontluikende liefde vanaf 1960. Zoals bekend is Uithuizen voor de familie Sijtsema wat Surhuisterveen is voor ons.

Op zaterdag 14 maart 1942 werd dominee Zijlstra door de bezetter gevangen genomen en overgebracht naar concentratiekamp Amersfoort

Aanvankelijk liet de bezetter de Nederlandse samenleving vrijwel ongemoeid, zodat ook het kerkelijk leven zijn tred na de turbulente meidagen van 1940 hernam. In de loop van 1941 werden echter allerlei beperkende maatregelen afgekondigd, die met name kerkelijke verenigingen en instellingen sterk aan banden legden. Het sluimerend argwaan kreeg het karakter van openlijk verzet

en vele predikanten waarschuwden de gemeenteleden vanaf de kansel, veelal in bedekte termen. Een goed verstaander had slechts een half woord nodig. Ds. Zijlstra bleef hierin niet achter en hij werd daarom op zaterdag 14 maart 1942 gevangen genomen. De bitterheid was groot.

[M] Pasen 5/6 april 1942; Heit (opa Schuilenga) was in Uithuizen (ongetwijfeld met de auto)

[M] Zondag 26 april 1942; flinke wandeling met z'n allen door de landen, samen met Bouwientje Tap die vaak met Jan speelde. Jan heeft eerst de kinderwagen geduwd. Hij speelt vaak met z'n beide buurjongens Cor ter Veer en Pim, die bijna een jaar ouder zijn en ook met Wimmie de Jonge. Jan en Taeke slapen nu allebei in eenzelfde ledikantje.

Buren zijn Tap en De Jonge.

[M] Pinksteren 24/25 mei 1942; voor 't eerst met de trein (naar Groningen en dan aansluitend met de bus) naar Surhuisterveen. Jan vond het geweldig. Kennelijk op bezoek bij opa Schuilenga thuis en bij grootvader en grootmoeder Kooij.

[M] Zondag 5 juli 1942; moeder is de afgelopen week een paar keer naar de Menkemaborg geweest. Taeke kroop vrij rond maar begon aan de rozen te plukken [zie foto]. Jan blijft niet op het trottoir en speelt met de autoped van Cor ter Veer.

[M] Woensdag 15 juli 1942; Taeke 1 jaar. Het was koud weer. 's Middags met z'n drietjes naar de Menkemaborg, eerst bij de pauw [foto], later samen en Taeke apart, omringt door al z'n speelgoed en kersen om de oren.

Zomervakantie 1942

Ø [M] Woensdag 29 juli 1942; moeder met de kinderen naar Surhuisterveen.

Vader naar Den Haag voor 't examen.

Ø Jan speelt graag in de autogarage van Fokkinga. Op een middag ca half twaalf was Jan onvindbaar. Overal gezocht. Omstreeks twaalf uur wordt gebeld uit Grootegast: "Jullie Jan zit in de auto naar Groningen. Bleek dat Jan op een bank tussen de passagiers was gaan zitten. Bij Oosterwolde werd hij op de tegemoetkomende bus naar Surhuisterveen gezet. Half twee was hij weer thuis.

Ø Moeder en Jan zijn met een clubje op de fiets naar De Leijen geweest. In zeilboot en roeiboot. Later nog een keer waarbij Jan in badpak.

Ø Vader en moeder zijn een paar dagen naar Wieringerwerf geweest. Jan logeerde bij grootvader en grootmoeder, Taeke bij opa Schuilenga. Jan heeft van opa een autoped gekregen.

Ø Maandag 24 augustus 1942 weer naar Uithuizen

[M] Zondag 27 september 1942; Jan maakt overal auto's en treinen van.

Om het pastorale werk in de gemeente niet te laten stagneren werd ds. P. van der Sluis, emeritus predikant, ingaande donderdag 1 oktober 1942 als hulpprediker benoemd. Nog geen drie weken later ontving de kerkeraad een brief van ds. Zijlstra. Hij was op dinsdag 13 oktober 1942 ontslagen uit het concentratiekamp Amersfoort en wenste op vrijdag 23 oktober een kerkeradsvergadering te Uithuizen. Vervolgens zou hij dan op zondag 25 oktober een Avondmaalsdienst willen bijwonen, zonder daar in voor te gaan.

Donderdag 29 oktober 1942; pake Taeke Schuilenga 64 jaar.

[M] Eind oktober is Jan met vader een week mee naar opa geweest.

Omdat moeder geen hulp had is tante Etty een paar weken geweest.

[M] Zaterdag 28 november 1942 was Sinterklaas in een winkel. Jan en Taeke mochten hem een handje geven.

Zaterdag 5 december 1942; Sint is ook bij de jongens geweest. Jan heeft een bromtol gekregen, een opwindauto die echt rijden kan en prenteboeken. Taeke een boerderijtje en een draaiorgeltje.

Zondag 6 december 1942; Taeke heeft een paar dagen bij Tap (dhr. Tap is fotograaf) gelogeed, waar een foto van hem is gemaakt.

Donderdag 31 december 1942; grootvader Jan Kooij 74 jaar.

[M] Met oud en nieuw met z'n allen naar opa geweest. Ook een dag bij grootvader en grootmoeder.

1943

[M] Begin januari lag er sneeuw. Vader had een slee gekocht. Wat een feest. Engel Schuilenga van Piet en Nynke logeerde drie weken bij ons. Met Bouwientje Tap gingen ze sleeën.

[M] Vrijdag 8 januari 1943; vader heeft 5 kippen achter op de fiets opgehaald uit Loppersum. Moeder heeft 2 kruikjes in een bakje turfmolm gelegd waar later de kippen in moesten.

Vrijdag 15 januari 1943; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma 74 jaar.

Dinsdag 19 januari 1943; Prinses Margriet werd geboren in Ottawa in de provincie Ontario in Canada waarheen de Koninklijke Familie in 1940 was uitgeweken vanwege de Duitse bezetting.

[M] We hebben gevierd dat er een prinsesje werd geboren.

Zondag 31 januari 1943; 5e verjaardag prinses Beatrix.

[M] Één van de kippen heeft voor 't eerst een ei gelegd. 't Was net zondag. De kippen kakelden zo erg. Moeke met de beide jongens er heen. Ja hoor! Een heel dik ei. 's Avonds hebben we het met z'n vieren opgegeten. Nu gaan we geregeld in optocht eens kijken.

[M] Woensdag 3 februari 1943; Met Bouwientje vader van school gehaald. Moeder leest na 't eten het scheurkalenderblaadje.

Zondag 7 maart 1943, Openbare Geloofsbelijdenis door Trijntje Sijtsema-Boonstra, de moeder van Jolande.

[M] Maandag 8 maart 1943; vorige week vlogen er 's avonds vliegtuigen over. Het afweergeschut dreunde. Taeke is met vader de hele Menkemaborg omgelopen.

We hebben op 't ogenblik een Rooms meisje.
Als ze een kruisje slaat bij het bidden, doet
Taeke het soms ook na.

[J] Tijdens het eten kwam het nogal eens voor dat ik naar de zolder werd gestuurd om een of andere reden. Meestal was het dan al donker en ik vond het niet leuk. Een keer maakte vader me wakker en nam me mee naar buiten en de lucht was gevuld met honderden vliegtuigen, die allemaal in formatie van schuin rechts komend over ons huis vlogen. Een andere keer had het zo hard gesneewd dat er bergen sneeuw, waar je niet overheen kon kijken op het trottoir lagen.

[M] Woensdag 24 maart 1943; Jan's derde verjaardag. Hij kreeg als cadeau een wagentje. Bouwientje kwam op bezoek en gaf hem een mooi bezempje. Ze gaat nu elke middag met Taeke wandelen.

Op woensdag 31 maart 1943 beëindigde ds. P. van der Sluis zijn werk als hulpprediker te Uithuizen.

Op vrijdag 16 april 1943 werd Johannes Fokko Kooy geboren.

[M] Jan en Taeke hebben een broertje gekregen Hij heet Johannes Fokko. Om half zeven 's namiddags is hij geboren. Voor het naar bed gaan mochten de jongens moeke even dagzeggen en 't kleine broertje even zien. Ze waren wel wat beduusd, wisten niet wat ze er aan hadden en zeiden niet veel. Vader kwam om negen uur 's avonds met de trein uit Zwolle thuis van 't examen.

Hij werd op zondag 18 april samen met Wike Anna (Wia) Sijtsema, het oudere zusje van Jolande in de Gereformeerde Kerk van Uithuizen gedoopt.

[M] Opa Schuilenga was te gast bij de doop en er werd ook een kindje van meester Sijtsema gedoopt. Het was een echte feestdag want er was ook avondmaal en belijdenis.

[M] Donderdag 29 april 1943; vader brengt Jan naar Surhuisterveen.

[M] Zondag 23 mei 1943; Jan gaat voor 't eerst mee naar de kerk.

Woensdag 26 mei 1943 werd Jan met de auto van opa teruggebracht.

Donderdag 03-06-1943 (hemelvaartsdag); grootvader Jan Kooij overleden te Surhuisterveen op 74-jarige leeftijd.

[M] Vader was in Surhuisterveen. Tante Gré Terpstra was 's nacht bij moeder.

Zaterdag 5 juni 1943 heeft vader ons met de taxi opgehaald uit Uithuizen. De kleine Johan nu voor 't eerst in Surhuisterveen, eerst in 't reismandje en toen

dat te klein bleek in de kinderwagen.

Dinsdag 8 juni 1943 was de begrafenis.

Zondag 13 juni 1943 (Eerste Pinksterdag); met elkaar gewandeld naar 't kerkhof. Jan kreeg z'n vinger tussen 't hek. Z'n nagel werd helemaal blauw.

Dinsdag 15 juni 1943; Met z'n allen weer terug naar huis.

Sinds donderdag is Harry Kok hier. De jongens stoeien graag met hem. Hij is een week gebleven. Woensdag was 't mooi weer, we zijn toen met z'n vieren (Harry, Jan, Taeke en Moeke) naar de zee geweest. De kinderen hebben zich wel vermaakt. Ze klauterden telkens de dijk op en af.

[M] Maandag 5 juli 1943; moeder is met Johan bezig, hij hoest. Jan en Taeke lopen in de weg. Ga maar het bestelde drankje voor Johan bij de dokter halen. "Jan kan de dokter wel vinden Moeke." Samen met Taeke op stap. Na een kwartier stuurt moeder Gré er achteraan. Geen jongens te bekennen. Op de fiets overal gezocht. Uiteindelijk vindt moeder ze spelend op de stoep van de bioscoop. 't Eerste wat Jan zei toen hij moeder zag was: "De dokter was er niet Moeke". Hij was naar 't consultatiebureau geweest.

Woensdag 21 juli 1943; vader behaalt in Amsterdam de Akte van Bekwaamheid tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de beginselen der Handelskennis.

[M] Zondag 15 augustus 1943; we logeren bij opa in Surhuisterveen. Taeke is bij grootmoeder. Jan doet niets liever dan in de bakkerij en het pakhuis spelen en kijken en met de karretjes of lorries spelen. Vandaag is hij weer met vader mee geweest naar de kerk. Taeke opgehaald om met opa naar het kerkhof te wandelen. Taeke noemde de grafstenen torens. Taeke speelt bij grootmoeder meestal achter 't huis.

Vorige week zijn ze op de foto gekomen (Kodak). Jan in de kruiwagen met Hansje op schoot en Taeke erachter. De jongens, vooral Jan, zijn dol op hun broertje.

Op zondag 19 september 1943 wordt kandidaat J. van der Berg uit Voorthuizen

benoemd als vervanger van dominee van der Sluis.

[M] Taeke is al sinds vier weken in Surhuisterveen. Eerst een week bij opa. Toen tante Akkie roodvonk kreeg ging hij naar grootmoeder en tante Aaf.

Zaterdag 16 oktober is vader er heen geweest om Engelse boeken op te halen. Toen Taeke hem zag dacht hij eerste dat het oom Dirk was, waarmee hij goed kan opschieten. Maar toen herkende hij vader en werden z'n oogjes groot van blijdschap. Pappa, Pappa juichte hij.

Zondag 17 oktober 1943; toe vader om 16:30 met de bus wegging, staarde Taeke de auto huilend na. Jan is moeders grote Jongen. Vandaag heeft moeder hem voorgelezen uit 'Een klein meisje en een grote klok'. Hij stond en zat stil te luisteren. Hij heeft een hele stoof vol kastanjes die Koos de Boer heeft meegenomen. Hij speelt de hele dag met de 'oranjies' en geeft er Hansje zo nu en dan ook een paar. Hij is al een paar keer mee geweest naar de kerk. Hij is nog wel erg beweeglijk, maar vindt het fijn en vraagt iedere zondag of hij mee mag. Meestal haalt hij ons uit de kerk.

Zondag 3 oktober zaten we nog maar even in de kerk of ik hoor Jan op luide toon zingen voor de kerk. Hij heeft er wel drie kwartier gestaan. Jan houdt veel van muziek en mag graag op het orgel spelen. 'k Heb hem beloofd dat hij over een paar jaar les mag hebben.

Vorige week kwam Jan met suikerbieten thuis, die had hij gevonden bij de trein.

Buiten is Jan soms een echte kwajongen. Hij speelt graag met Cor ter Veer. Als Cor iets heeft, bijv. een stok of een schep, dan moet Jan dat ook hebben. Cor's moeder is al eens langs geweest. Jan had Cor met een stok een bult op het hoofd geslagen. Toen heeft hij flink voor de broek gehad en moest in de kast.

Ook kreeg Jan het letterlijk aan de stok met Wimmie de Jonge, die een jaar ouder is. Buurman De Jonge was erg boos.

[M] 21 oktober 1943; 't is suikerbietencampagne. Van de week heeft Jan z'n eerste centjes verdient. Voor elke suikerbiet die hij thuisbrengt krijgt hij een cent. Nu heeft hij al twintig centen in z'n spaarpot gedaan. Jan wordt al een echte Gröninger. Hij houdt soms hele verhalen waar ik niet veel van versta zoals: sükerbaiten, peerd 'n woagen enz.

Vrijdag 29 oktober 1943; pake Taeke Schuilenga 65 jaar.

[M] Vader, moeder Jan en Johan zijn naar Surhuisterveen gegaan. 't Was feest, opa was jarig. Jan had 's morgens al gerepeteerd: "Oh wat zijn we heden blij". Hij zong het uit volle borst. Opa vond het later erg mooi. Om 6 uur waren we 'thuis'. Opa begroette ons en wij wensten hem geluk. Er was visite waaronder oom Roelf en tante Alie. Later kwamen de andere kinderen. Tante Trien was door ziekte afwezig en oom Harm was naar Groningen gevlucht bij Ate en Hil.

Zaterdag 30 oktober 1943; Toen we opstonden en ons klaarmaakten, hoorden we dat een zoon van Pier Nobach was doodgeschoten. 't Werd voor kennisgeving aangenomen, het raakte ons niet want we kenden hem en z'n vader niet. Zaterdag zijn we bij Taeke geweest en hebben we bij grootmoeder gegeten.

Zondag 31 oktober 1943; 's morgens was opa als altijd er het eerste uit om het vee te voeren en het brood en de thee klaar te maken.

We gingen met elkaar naar de kerk. 's Middags uit de kerk gingen we met opa wandelen naar 't kerkhof. Er waren bloemen op oma's graf gelegd, het was de vorige dag haar verjaardag geweest. We liepen terug langs de Oude Jirden

's Avonds gingen vader en moeder op verjaardagsvisite bij tante Aaf en oom Dirk.

Maandag 1 november 1943 ging vader met de eerste bus richting Uithuizen. Moeder ging om half vijf en opa bracht ons zelf naar de bus. Hij gaf de chauffeur een fooi en vroeg hem ons bij het station af te zetten. Hij wuifde ons na met Akkie en Ettie. Zo hebben we hem voor 't laatst gezien.

Op donderdag 4 november 1943 werd opa Taeke Schuilenga in het Tiesingabosje gefusilleerd als vergelding voor de moord door het verzet op de zoon van Pier Nobach.

Dinsdag 9 november 1943; pake Taeke Schuilenga begraven te Surhuisterveen.

De verontwaardiging in Surhuisterveen over de dood van de beschuitfabrikant is groot. Onder enorme belangstelling wordt Taeke

Schuilenga begraven. Er waren meer dan duizend mensen. Van de straat tot het kerkhof stond het vol.

[M] Bij Van der Scheer was de bovenzaal gereserveerd, alleen voor de familie, de naaste vrienden en de corporaties, Heit zat in verschillende besturen. Om half zes gingen we naar het ouderlijk huis, waar onze Heit en Moeke hun leven geleefd hebben en waar wij allen geboren en grootgebracht zijn. 's Avonds zaten we nog wat rustig bij elkaar.

Woensdag 10 november 1943 werd het zakelijke gedeelte geregeld. Het testament van Heit werd voorgelezen en er moest een directeur worden gekozen. Met aller instemming werd Jan tot directeur benoemd. De zaak is nu van de vier broers, de meisjes zijn aandeel- en obligatiehouders. Woensdagavond waren we voor 't laatst samen in het ouderlijk huis.

Donderdag 11 november 1943 zijn we weer naar ons eigen huis in Uithuizen gegaan. Taeke bleef achter bij grootmoeder Kooy.

[M] Zondag 5 december 1943; Met Sinterklaas kwam een echte Sint op bezoek, hij kwam op een paard. Jan was niet bang. Hij kreeg een stevige kruiwagen en nog wat lekkers. Hansje kreeg een harlekijn. Taeke was nog steeds in

Surhuisterveen bij grootmoeder.

Op zaterdag 11 december 1943 is Taeke door moeder weer naar huis gehaald.

[M] Op vrijdag 31 december 1943 logeren we in opa's huis. Er lag een beetje sneeuw en Jan heeft met de slee gespeeld. Taeke is weer naar grootmoeder gegaan. Hans stond voor 't eerst in z'n bedje.

1944

Zaterdag 15 januari 1944; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma 75 jaar.

[M] Taeke kwam weer thuis, 's avonds met vader.

[M] Op vrijdag 24 maart 1944 is Jan vier jaar geworden. Hij logeerde op Surhuisterveen bij de tantes (Schuilenga?!). Moeder is naar hem toe geweest. Ze had een mooie jaeger trui voor hem gemaakt, met allemaal poppetjes erop. Van de tantes kreeg hij een auto met kisten en een ton en ook nog een paar prenteboeken. Van grootmoeder klompsokjes.

Op dinsdag 9 mei 1944 is Jan naar de kleuterschool gegaan. De week daaraan voorafgaand ging hij er elke middag om half drie een sinaasappel eten. Jan z'n schoolleven was begonnen. Om half twaalf haalde moeder en Taeke hem op.

Jan speelt graag met z'n kar op straat. Die hebben we laten maken van opa's verjaardaggeld.

[J] Geen enkele herinnering van kleuterschool. Ik heb die gewoon overgeslagen, geloof ik. Er was een korenmolen op een heuvel, niet ver van ons

huis, waar ik wel eens heen ging om te kijken wat daar eigenlijk gebeurde. Ook kwam ik vaak langs een smid die met een hamer op gloeiend ijzer sloeg.

[M] Met de pinksterdagen (zondag 28 en maandag 29 mei 1944) zijn we met z'n allen naar Surhuisterveen geweest. Taeke bij grootmoeder en de overigen in het ouderlijk huis. Tante Trien en oom Klaas en hun kroost kwamen 's zaterdagsavonds. Wij waren vrijdag al gekomen. Nu waren we weer allemaal bij elkaar behalve oom Harm (oorlogsomstandigheden! - ondergedoken?). Hans speelde met de grote hond Bea van oom Djoerd. [foto]. Dinsdag zijn we weer naar huis gegaan. Taeke zou nog 14 dagen bij grootmoeder blijven.

[M] Op vrijdag 2 juni 1944 werd Jan in het Roomse Ziekenhuis in Groningen geopereerd i.v.m. een vergrootte derde tonsil (adenoïde vegetatie). 's Morgens zijn we om 08:19 met de bus naar Groningen vertrokken. Jan was best te spreken en speelde met moeder in de wachtkamer. Toen het zijn beurt was gaf hij moeder een kusje en ging rustig met de zuster mee. 's Middags om 3 uur mocht moeder even bij hem kijken. Hij lag op een zaaltje met wel 15 jongens. Z'n amandelen en de derde tonsil zijn totaal weggenomen. De volgende dag is hij in de taxi thuisgehaald.

Hans is dol op de kippen. Zaterdag stond hij even bij 't hok. Hij mocht ze zaad geven, 't deurtje stond open. Hij liet zich pardoes over de planken vallen, ging gauw staan en toen probeerde hij de kippen te pakken. Wat een pret.

In het voorjaar van 1944 ontving hulpprediker Van der Berg twee beroepen, waarvan hij dat van Ter Apel aannam en op zondag 26 maart 1944 afscheid preekte te Uithuizen. In zijn plaats werd kandidaat L.W. Muns ingaande maandag 15 mei 1944 benoemd. Wegens een beroep vertrok hij op zaterdag 15 juli 1944 naar De Hey-Tuindorp (Heyplaat), gemeente Rotterdam.

Over het diep ingrijpende oorlogsgebeuren en de daaruit met name in de laatste oorlogsjaren voortvloeiende ontwrichting van de samenleving, alsmede het leed in vele gezinnen, zwijgen de notulen ([van de Kerkeraad in Uithuizen](#)) in alle talen. Melding zou te riskant zijn geweest. Bovendien was onderduiken en het deelnemen aan verzet tegen de Duitse overheerser een strikt geheime zaak, waarvan de kerkeraad niet op de hoogte kon worden gesteld. Evenmin lezen we iets over hen, die in Duitsland verplicht tewerk werden gesteld, noch

over de velen die uit het westen van het land in de laatste oorlogswinter onderkomen en voedsel zochten in het noorden.

[Cilia] Sylvia Herz (later Tzafir) kwam in 1935 met haar ouders naar Nederland; toen de vervolging waarvoor zij uit Duitsland waren gevlucht zich in Nederland voortzette, besloten zij eerst samen en later apart onder te duiken. Sylvia heeft vele angstige maanden op zeventien verschillende adressen gewoond voordat zij in augustus 1944 kennismakte met Eppo en Janke Kooy, die op bezoek kwamen op haar onderduikadres in Surhuisterveen (Friesland). Het stel bood aan Sylvia een vaste onderduikplaats te geven in hun huis in Uithuizen (Groningen). Sylvia's ouders zijn in februari 1944 bij een razzia in een Fries dorp opgepakt en onderweg naar Westerbork doodgeschoten.

Enkele weken na Sylvia's aankomst in Uithuizen ontving Eppo Kooy een oproep voor arbeid in Duitsland. Hij heeft geweigerd aan de oproep gehoor te geven en is zelf ook in een afgelegen dorpje ondergedoken. Hij kwam om de paar weken bij zijn gezin op bezoek en schiep dan altijd grote opwinding en opgetogenheid.

Ondanks de frequente afwezigheid van Eppo is er tussen hem en Sylvia, evenals tussen Sylvia en de andere gezinsleden, een warme verhouding ontstaan. Zij werd onder een schuilnaam aan de burens voorgesteld als een familielid uit de stad, en zij hielp zoveel als zij kon in het huishouden en met de zorg voor de kinderen. Zij was echter vaak ziek: Janke heeft haar verpleegd en het beste eten gegeven dat zij kon bieden, waaronder een pot jam die zij in de kelder had bewaard.

Janke reed lange afstanden in noodweer op de fiets om in de hongerwinter eten te zoeken. De Kooy's hebben nooit een financiële vergoeding van Sylvia gevraagd, en die kreeg zelfs een klein beetje zakgeld van haar pleegouders. Janke en Eppo waren vrome leden van de Gereformeerde Kerk, die nooit hebben getwijfeld aan wat zij als hun taak beschouwden: het helpen van mensen in nood.

Op 5 april 1969 werden Eppo Kooy en zijn vrouw Janke Kooy door Yad Vashem erkend als Rechtvaardigen onder de Volkeren.

[M] Zondagavond, oktober 1944. Vader (ondergedoken?!) is met Jan naar grootmoeder. De Duitsers hebben de school in beslag genomen en Jan heeft

daardoor geen school. Taeke is vandaag mee naar de kerk geweest.

[J] De zijdeur uit, naar rechts, schoolstraat, dan rechts, dan kwam je bij de molen. Als je links ging dan kwam je op den duur bij een school langs aan de rechterkant van de weg. Er was een lage muur met een gietijzeren hek daar boven op en daarachter het plein en dan de school zelf. Een garnizoen van Duitse soldaten gebruikte de school als kazerne. Bij de ingang van het hek stonden een paar soldaten op wacht. Ik vroeg een van hen of ik z'n geweer eens mocht zien. Hij liet me toen een zwarte koker zien, ongeveer 45cm lang en 4cm in doorsnee met een handvat aan een uiteinde, dat uitgetrokken kon worden en dan, als het weer naar binnen geschoven werd, een sissend geluid teweeg bracht. Toen ik vroeg of de kogels er met sissend geluid uit weg zouden vliegen begonnen de soldaten hard te lachen

[M] Op Sint Nicolaasavond dinsdag 5 december 1944 is hier een echte Sinterklaas geweest (Bertus Tap). Hij had een doos bij zich en daaruit kwam voor Jan een auto en voor Taeke en Hans ook. Daarna nog veel meer pakjes, een vliegmachien, een fluit, een bouwdoos, nog meer auto's, voor elke jongen wel vier pakjes. Och wat een feest. 't Waren allemaal dingen waar ze al eerder mee gespeeld hadden en die moeder al in 't voorjaar opgeborgen had.

Donderdag 7 december 1944: Als Hans 's morgens van bedje komt zegt hij ons allemaal gedag. Zelfs naar Trijntje in de keuken zegt hij: "Dag Trijntje" .

Onze lieve pappa is nog steeds in Friesland bij grootmoeder. Hij is ziek geworden, nierontsteking. Moeder bezoekt hem elke week op de fiets en blijft dan soms 1, 2 of 3 nachten over.

[M] Zondag 24 december 1944: Eergister is moeder naar pappa gegaan en gister teruggekomen. Pappa was nu gelukkig weer zover beter, dat hij een eventjes naar buiten mocht en vandaag (zondag) voor 't eerst in 3 maanden naar de kerk.

Woensdag 27 december 1944: We hebben kerstfeest gevierd, met een kerstboompje, gemaakt van twee takken uit onze Denneboom, aan elkaar gebonden. Daarin zilveren ballen, een paar sneeuwslingers en een stuk of tien kaarsjes. We hebben acht kaarsenstandaards gemaakt van rood en wit papier met daarin een halve aardappel, een mooie rode of witte kaars en een lintje met een kaartje "Gezegend Kerstfeest". Een kerstloper over 't dressoir en alles gezellig over de kamer verdeeld. Een groen takje boven elk schilderijtje en ook bij pappa's foto en die van de grootouders. De Eerste Kerstdag 's avonds heeft

de kerstboom een uurtje gebrand. We zong alle Kerstliedjes. Tante **Cilia** (de enige vermelding die ik in moeders dagboek gevonden heb, waarschijnlijk voor de veiligheid) begeleidde het zingen met de mandoline. De Tweede Kerstdag 's avonds hebben we het herhaald. Jan zat naast Bouwientje bij de kachel en wilde persé uit 't boekje zingen. Taeke zat stil bij moeder op schoot en Hans liep rond en probeerde de kaarsjes uit te blazen.

1945

[M] Maandag 1 januari 1945, nieuwjaarsdag; We hebben oud en nieuw gezellig feest gevierd met elkaar. Oudejaarsdag was op een zondag, daarom hebben we maandag olieballen en appelbeignets gebakken en toen 's middags feest gevierd. Jan had eerst buiten gespeeld met de slee en later heeft hij een uurtje geschaatst. Bouwientje zei dat het al een beetje ging.

Maandag 15 januari 1945; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma 76 jaar.

[M] Op zondag 4 februari 1945 was pappa voor 't eerst in vier maanden tijd weer (even) thuis, 't was net een feest. "Ome Dirk" zeiden wij. Hij had grote doeken en verband om 't hoofd. Och wat vonden de kinderen ome Dirk lief. Ze mochten op zijn schoot zitten en hij las hen voor. Nog lange tijd daarna praatten de jongens over "Ome Dirk".

Als Hans een snoer van 't elektrisch te pakken kan krijgen, rust hij niet voordat hij 't in een stopcontact gedaan heeft.

[M] Op zaterdag 24 maart 1945 werd Jan vijf jaar, dat was een feest, de kamer was mooi versierd. 's Morgens op bed heeft moeder hem gefeliciteerd, ook van vader, en hebben we hem cadeautjes gegeven. Van vader een molentje met een trektouwtje, van moeder een klok met beweegbare wijzers, van Taeke een doosje met 8 kleurkrijtjes en kaarten om te kleuren, van Hans een boekje met 6 legpuzzels er in en later van Bouwientje een magneet.

Maandag daarvoor kwam Jan met een nat pak thuis. Wimmie de Jonge, Jan en Taeke hadden een bootje. Dat lieten ze eerst in een teil varen bij ons in 't hok. Toen ze te veel morsten joeg Trijntje hen weg. Moeder was met de werkster

boven. De jongens gingen door 't gaas op het land van Paping achter 't huis. Moeder waarschuwde nog dat ze vooral niet met het bootje bij de sloot mochten komen, daar ze er wel in zouden kunnen vallen. Nee zeiden ze. Wimmie zou het bootje laten varen en zij zouden op het land blijven. Nog geen tien minuten later komt Jan onder luid geschreeuw thuis. Tot de hals had hij in 't water gezeten. Wimmie had hem er in geduwd zei hij ...

In april 1945 rukte de geallieerde strijdmacht op naar Groningen en bevrijdde de stad op maandag 16 april 1945. Uithuizen volgde op vrijdag 20 april 1945. Een monument aan het Kerkplein houdt de herinnering in stand aan hen die hun leven offerden of aan de gevolgen van de oorlog na april 1945 stierven.

[M] Op vrijdag 20 april 1945 reden hier de Canadese tanks het dorp binnen. We hadden er al een paar dagen naar uitgekeken. Eindelijk daar kwamen ze. Er is een klein beetje geschoten op Duitsers die in 't Lage van de Weg in stelling lagen. Wat was dat een geweldig moment dat we met dit feit bevrijd waren van de Duitse tirannie.

Vader was de vorige dag naar Surhuisterveen gegaan, van bezet naar bevrijd gebied, daar waren ze al een week eerder bevrijd. Moeder ging met haar jongens naar de Hoofdstraat, waar de tanks langs zouden rijden. 't Stond er al zwart van de mensen. Wat een gejuich steeg er op toen de eerste auto's aan kwamen. 't Waren kleine tanks en enkele jeeps. Toen ze stilhielden werden ze van alle kanten bestormd door jongens en meisjes, die mochten er wel even opzitten. Wat een vreugde. De jongens begrepen er het rechte nog niet van, maar ze juichten en lachten hard mee en de auto's vonden ze prachtig. Dit was op vrijdagmorgen. 's Middags werd er in de hoofdstraat nog even geschoten. Er kwamen een paar Duitsers aan. Al gauw gaven die zich over. 's Avonds kwam vader weer thuis.

Zaterdagmiddag was er een dankstond in de kerk voor de bevrijding. Dat was prachtig. Er waren ook een dertig Canadezen. De dominee sprak hen toe. Wij zongen mooie Vaderlandse liederen - voor 't eerst na vijf jaar - weer in de kerk. Ook hebben we onze doden herdacht door een paar minuten stilte.

[J] Toen was het lente en gingen we met Silia naar de hoofdweg om het Kanadese leger te zien voorbij trekken. Er waren erg veel mensen en overall waren vlaggen. Toen de tanks kwamen waren ze overladen met soldaten en jonge meisjes. Plotseling viel een van de meisjes van een tank en er was een enorme konsternatie. Maar gelukkig was de volgende tank er toe in staat om op tijd te stoppen en alles was weer in orde. Op de terugweg kregen we ranja, ergens in een winkel. Vader had al betaald per giro.

De eerste keer dat ik ooit ijs at was bij de bakker aan de overkant. Het was

creme kleurig en smaakte heerlijk. Nadien heb ik nooit meer diezelfde smaak geproefd.

[M] Op zondag 22 april 1945 was moeder jarig. We waren voor 't eerst sinds lang weer met elkaar. Oh ja, vader was wel eens thuis geweest en de laatste weken was vader ook thuis, maar nu was hij geen oom Piet meer. Nu ging vader ook weer gewoon naar de kerk en we gingen weer met elkaar wandelen. De Canadezen trokken op Delfzijl aan om dat te bevrijden. Er is hevig gevochten, vooral bij Appingedam.

De week daarop hebben we een paar dagen feest gevierd.

Op zaterdag 5 mei 1945 capituleren de Duitsers in Nederland.

Maandag 7 mei 1945 een historische datum. Duitsland capituleert op alle fronten. Iedereen is blij. Er wordt druk feest gevierd. Toch is de rechte stemming er niet om onverdeeld blij te zijn. Het heeft zeer veel offers gekost – er zijn zoveel lege plaatsen die niet meer ingenomen zullen worden. Vader en moeder gaan 's middags kijken. Bij het gemeentehuis is het zwart van de mensen. De burgemeester zal spreken en er is muziek ook. Jan en Taeke mogen in de vensterbank van 't gemeentehuis zitten. Ze kunnen alles mooi overzien. Er is ook een optocht. De jongens hebben mooie oranje mutsjes op met een waaier en een sjerp om en een vlag in de hand. Hans ligt op bed, later gaat hij ook mee kijken.

Binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland kwam het in 1944 tot een scheuring, die zijn oorsprong vond in twee verschillende theologische opvattingen en stromingen. De te Uithuizen uitgetreden stichtten op 10 mei 1945 een eigen Kerk, de Gereformeerde kerk, onderhoudende artikel 31 der kerkenorde. Korthedshalve spreekt men wel van Vrijgemaakte Kerk.

Weliswaar was de oorlog voor wat Europa betreft in 1945 beëindigd en kon met de wederopbouw worden begonnen, doch binnen de Gereformeerde kerken heerste allerminst vrede. Het proces van de Vrijmaking bracht grote verdeeldheid teweeg. Deze zaak vroeg veel extra aandacht en tijd van predikant en kerkeraad. Het aantrekken van een hulpprediker zou derhalve geen overbodige luxe zijn en toen kwam men op de gedachte, de te Uithuizermeeden als emeritus wonende ds. E. Jansen hiervoor te polsen. Hij nam de benoeming aan en woonde voor het eerst op 29 juni 1945 een kerkeraadvergadering te Uithuizen bij.

[M] Op zondag 15 juli 1945 is Taeke vier jaar geworden. We hadden de achterkamer mooi versierd en we hebben fijn feest gevierd

Op dinsdag 17 juli 1945 werd Eppo Roelof Kooy geboren.

[M] Dinsdagmorgen 17 juli 1945 om half acht hebben we weer een klein kindje gekregen. Hij heet Eppo Roelof. Toen de jongens de kleren aan hadden, mochten ze even bij moeder en de kleine Eppo kijken. Ze waren nogal onder de indruk en zijden niet veel.

's Zondags is hij gedoopt door ds. Marius Bouwman. Jan en Taeke zaten op de voorste bank in de kerk bij tante **Netty van Rootselaar???**. Tante Gré Terpstra hield het kindje op schoot in de kerk. Moeder lag thuis nog op bed en leefde in gedachten mee.

Ze kreeg ook nog aderontsteking aan haar trombosebeen en moest een week langer op bed blijven. Achtereenvolgens hielpen tante Netty, tante Aaf en tante ETTY een week in de huishouding. Omdat het te druk was voor moeder bracht vader Jan en Taeke naar Surhuisterveen. Jan is eerst bij tante Coba geweest en daarna een week bij tante Alie. Taeke was bij grootmoeder.

[J] Eens ging ik met (tante) Silia mee wandelen. Ik mocht de kinderwagen duwen en we gingen in de richting van (Papinga?), links. Toen we bijna bij de hoek waren werd mijn aandacht getrokken door, ik weet niet meer wat, en ik liet de wagen los. Plotseling hoorden we kinder gehuil en omkijkend zag ik de kinderwagen omgeslagen aan de kant van de weg. Ik geloof dat het Eppo was. Daarna mocht ik niet meer sturen.

In 1945 voerden de Verenigde Staten in Japan twee aanvallen met een kernbom uit om de Japanners tot overgave te dwingen. Op 6 augustus werd de bom "Little Boy" boven de Japanse havenstad Hiroshima tot ontploffing gebracht. Het was de eerste keer in de geschiedenis dat een kernwapen werd ingezet in oorlogstijd en samen met het afwerpen van de bom "Fat Man", drie dagen later boven de stad Nagasaki, de enige keer dat dit is gebeurd.

[J] Op een dag vertelde vader dat Japan een atoombom had gekregen. We vroegen of wij er ook een mochten hebben, maar hij zei van nee! We gingen er toen op uit om zelf een atoombom op te zoeken, en inderdaad vonden we er

een. Hij was was weliswaar in tweeën gebroken, maar we namen hem toch mee naar huis. Een hele atoombom is een staaf van ongeveer 45cm lang en 4cm in doorsnee en zwart van kleur. Als we de twee helften van die van ons tegen elkaar deden kwam het precies uit! We lieten de bom aan vader zien, maar die lachte alleen maar en zei dat we 'dat zwarte spul' maar gauw weg moesten gooien. Dat deden we natuurlijk niet, ha!

[M] Moeder is met Eppo van zaterdag 25 tot donderdag 30 augustus naar Surhuisterveen bij tante Trien geweest. 't Was de 29ste feest op Surhuisterveen. De jongens zijn ook op de versierde wagen geweest. Op 30 augustus is moeder weer met Jan en Eppo naar Uithuizen teruggegaan. Johan was zo lang bij de familie Terpstra. Daar vond hij het prachtig. Er was zo veel te beleven. Ze hadden daar b.v. een mooie radio die muziek maakte, en hij had het rijk alleen ...Taeke kwam eind september weer thuis. Toen waren we voor 't eerst met z'n zessen bij elkaar en samen.

Taeke ging na een week met Jan naar de kleuterschool. Eerst wilde hij liever niet, maar na een week vond hij het al prettig.

Op 5 december 1945 Sint Nicolaas was er groot feest op school. Moeder mocht 's middags ook komen. Sint Nicolaas en Zwarte Piet waren er zelf ook. Sint zat op een mooi versierde stoel. Juf Tinie stond naast de Sint. Deze had een groot boek waar alles in stond van de kindertjes. Jan Kooy was de eerste die bij Sint moest komen ...

's Avonds kwam er nog een Sint, die bracht cadeautjes. De jongens zongen. Ze kregen elk een bivakmuts, polsmofjes, een prentenboek en dan nog lekkers.

[M] Zaterdag 10 november 1945; Met Sint Maarten heeft Jan, met Bouwientje, met een lichtje (lampion) gelopen. 't Jaar daarvoor mocht het niet van de Duitsers. Nu liepen er geweldig veel. Taeke was nogal erg verkouden. Hij mocht echter de kinderen die bij de deur kwamen een snoepje geven.

[M] Dinsdag 25 december 1945, Eerste Kerstdag. Vandaag hebben we Christus geboorte gevierd. Het was een fijne feestdag. Eerst zijn we naar de kerk geweest. Om vijf uur hebben we met elkaar gezongen en vader heeft een verhaal voorgelezen. De kerstboom brandde en overal stonden kaarsen te branden.

De jongens hebben deze gedwongen vakantie nuttig besteed. Ze zijn plotseling

zo leergierig geworden. Jan leest bijna elke dag even in z'n schoolboekje, dat gaat al vrij vlot. Ook Taeke kent de eerste beginselen al. 't Is nu telkens een vragen naar letters zus en zo. Het abc kennen de beide oudsten. Hans leert trouwens ook dapper mee. Als hij 't boekje te pakken krijgt wijst hij op de plaatjes en zegt dan oom, oom, oom, net zoals hij het de jongens hoort doen. Jan telt al tot honderd.

In de Groninger krant staat een stukje voor de kinderen over **Bim/Pim???** en **Pluïs** Jan loopt wel tien keer naar de deur om te kijken of de krant er al is. Met voorlezen zijn ze onder een hoedje te vangen.

We hebben een poesje, een lief huiselijk beest met de naam Miekie.

1946

Dinsdag 15 januari 1946; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma 77 jaar.

[M] In januari is Taeke geopereerd aan z'n amandelen en derde tonsil. Hij ging heel rustig met moeder naar 't Roomse Ziekenhuis (in Groningen). Hij ging lief met de zuster mee, draaide zich nog eenmaal om en vroeg of mammi hier nu ook bleef. De volgende dag haalde vader, met Jan en Hans hem weer op.

Hans mag heel graag met hamer, nijptang en beitel spelen. De vorige week waren tante Edzien en moeder uit. Juffrouw Bos paste op Hans. Daar kan hij nogal een potje bij breken. 't Was merkbaar. Toen we thuiskwamen zaten op diverse plaatsen in 't behang en in de bedstee spijkers geslagen. Een poosje terug hebben we angst beleefd. Toen slikte hij een flinke spijker door en lachte nog op de koop toe. Hij praatte met mij. Ik vroeg: "wat heb je in je mond?" Hij zei, na een paar keer geslikt te hebben: "een spijker, maar ik heb hem al doorgeslikt." We lieten hem flink koek eten. Twee dagen later kwam hij weer pijnloos voor de dag.

Maandag 4 februari 1946, aantekening in vaders agenda: "Sijtsema dochter", betreffende de geboorte van Jacoba Jolande Sijtsema.

[H] Ongetwijfeld zijn vader en moeder, wellicht zelfs vergezeld van één of meer kinderen, misschien zelfs met mij, op kraamvisite geweest.

Februari 1946, doop van Jolande in de Gereformeerde Kerk van Uithuizen,

waarschijnlijk in aanwezigheid van vader of moeder, Jan & Taeke.

Na 13 beroepen en bedanken nam ds. Zijlstra een beroep van Amersfoort in december 1945 aan. Hij hield zijn afscheidspreek op zondag 10 maart 1946

[M] Op zondag 24 maart 1946 was Jan jarig. Twee grote slingers en een paar lampions luisterden het feest op.

Op zondag 31 maart 1946 zijn we even langs de Grote School gelopen waar Jan morgen naar toe gaat.

Op maandag 1 april 1946 gaat Jan voor 't eerst naar de Grote School. Vader nam hem de eerste morgen mee op de fiets. Hij kwam op de eerste bank bij Harry Knooyhuizen te zitten. Uit school ging hij direct naar de zandbak achter 't huis waar Taeke en Johan speelden. Ik riep hem bij me en vroeg 't een en ander van school. Hij had maar één antwoord. "Ik weet er niks meer van".

[M] Zondag 14 april 1946; Jan mag geloof ik wel graag naar school gaan. Ze leren allerlei versjes, die ze straks - 4 mei - voor 't gemeentehuis moeten zingen. Taeke zit nu in de hoogste klas van de kleuterschool (er zijn twee klassen). Hij komt soms met zulke aardige plaatjes thuis, die hij zelf beplakt heeft. De grote jongens eten goed. Vaak vragen ze (vooral Taeke) worden we dan ook Canadezen als we dit of dat eten en dan is 't in een wip op, want dat is het hoogste wat te bereiken valt. Zo kwam moeder nogal handig door de Amerikaanse kaas en jam, wat eerst niet zo geliefd was.

De vorige week wilde Hans graag naar de kleuterschool en ging er heen. 't Bleek dat er al kinderen genoeg waren, want de juffrouw stuurde hem weg.

Ik geef de jongens allemaal Nourical tabletten. Jan 6 per dag, de anderen 3 per dag. Voorlopig voor een half jaar vertelde ik de jongens. (Ovale Nourical D chocoladetabletten met kalk, fosfor en vitamine D₂ voor aanstaande moeders, baby's en kinderen in de groei, in een rechthoekig metalen doosje met een ovaal dekseltje.)

Op zondag 5 mei 1946 deel zijn opvolger dominee J.G. Marseille zijn intrede.

[M] Donderdag 30 mei 1946, Hemelvaartsdag; vader ging met de grote jongens naar de kerk. 's Middags hebben we met z'n vijven (Eppo moest op het huis passen) een fietstocht gemaakt over Zandeweer, Oldenzijl en Uithuizermeeden. 't Was prachtig weer en het land zag er zo heerlijk fris uit.

Jan komt af en toe thuis met beschreven briefjes. Dat lijkt dunkt me niet slecht. Ook schrijft hij nu al met inkt, maar daarvan heb ik nog niets anders gezien dan zwarte vingers en een gebruikte inktlap. 't Was gisteren heerlijk weer. Vader heeft Jan naar 't zwembad gebracht en gelijk een abonnement voor hem genomen. Voor zwemles vond de badmeester hem nog wel wat jong. Bovendien had hij 't zo druk dat Jan beter nog een jaartje wachten kon. Vader bleef de eerste keer toekijken. Er waren wel 300 jongens. Jan was al gauw gewend en liep wel tot z'n hoofd in 't water. Nu zal hij in 't vervolg alleen gaan en moet zich dus helemaal zelf redden. Hij is handig met aan- en uitkleden en netjes op z'n kleren (hij vouwt ze altijd keurig op). Een oud leren tas krijgt hij mee om z'n kleren bij elkaar te houden. 't Zal mij benieuwen.

[J] In de zomer liepen we vaak, met z'n drieën geloof ik, door de korenvelden heen naar het zwembad. Op een keer gedurende een van onze veldtochten sneed ik mijn vinger aan de scherpe rand van het blad van een of andere plant. Het bloedde nogal behoorlijk en moeder belde (of hoe ging dat vroeger eigenlijk? Wellicht stuurde ze de dienstmaagd er op uit) meteen de dokter, die dan ook spoedig op het toneel verscheen. Ik maakte zo'n drukte om de vinger, dat de dokter besloot om een grapje te maken. Hij zei, hierbij moeder aansprekend, dat de vinger waarschijnlijk geamputeerd zou moeten worden. Toen ik dit hoorde brak ik uit in zulk een onstuimige huilpartij dat de dokter

er verbluft van stond te kijken terwijl moeder hem vermaande dit soort grapjes niet te herhalen. Van dien stonde aan heeft geen enkele dokter ter wereld mijn volkomen vertrouwen kunnen veroveren!

[T] Uithuizen is voor mij bijzonder omdat het een vroeg afgesloten boek is. Het hoort niet , zoals Scheveningen, bij een continuüm aan beleving en herinnering. Geïsoleerde flarden, zo zag het er voor me uit, interessant om in je hoofd te hebben. Tot ik ze een keer opschreef en ze daardoor allemaal wat vager werden. En zo kwam ik kortgeleden op Jan's website en niet in m'n hoofd de badmeester met de poefhand weer eens tegen. Volslagen particulier stukje vervagende film; ook Jan of Hans nooit over gehoord.

Afgelopen Pinksterzondag gingen Tinie en ik naar Noordpolderzijl, vanwege het schilderij van de Kunstuitleen. We waren nieuwsgierig hoe het er in het echt uitzag; en we knoopten er een fietstocht door Noord Groningen aan vast, langs Uithuizen. Deze keer extra nieuwsgierig naar het zwembad. Thuis probeerde ik op de landkaart op de vermoedelijke plek iets te vinden dat op een

zwembad leek; warempel, daar was een blauw vlekje.

Na allerlei kerken en terpjes bekeken te hebben zaten we eind middag in de Menkemaborg aan de thee. Tinie wilde inmiddels het naadje van de kous weten en sprak een gezelschapje met de juiste leeftijd aan: wisten ze nog iets van het zwembad, jaren veertig. Jazeker; en dat lag daar en daar, langs de Oude Dijk, kijk daar, bij dat blauwe vlekje, Dat was dus goed geschoten! Dan wisten we ook waar we nog langs moesten fietsen.

Maar toen kwam mijn vraag: was daar toen misschien ook een badmeester met een vreemde hand? De twee Uithuizer echtparen begonnen onderling te glimlachen. "Maar zeker was die er; dat was Pieterman! Die had een ongeluk gehad met een zaagmachine. Ik heb nog mijn zwemdiploma bij hem gehaald!"

Dit was een mooi moment: mijn prehistorische potscherf werd ogenblikkelijk herkend en bleek helemaal in de bestaande continue wereld te passen. Aan de andere kant was het ook alsof deze mensen, door het tijddeurtje, deelnamen aan die herinnering en ik er niet meer alleen was. Alsof je met

Google street ook 65 jaar terug kunt en dan op je dooie gemak rond kijken. In de continue wereld bestaat het zwembad nog steeds, nu als vijver voor een particuliere vogelhoeder.

[J] Ik vind het ook altijd leuk om weer eens iets uit het 'duistere verleden' terug te vinden in mijn geheugen. Ik weet niet of Hans ook wel eens mee ging naar het zwembad, maar ik weet het nog heel goed - we zwerfden (zworven geeft mij een spellingsfout) dan urenlang door de korenvelden en kwamen uiteindelijk bij het zwembad. Ze hadden mij verteld dat badmeester Pieterman z'n hand had verpoefd omdat hij zich had gesneden aan een scherp blad in een van de weilanden en dat de dokter toen al zijn vingers per ongeluk had afgesneden. Dus toen dat mij eens een keer overkwam op de terugweg naar huis en moeder de dokter had opgehaald en de dokter toen zei dat hij waarschijnlijk mijn vinger eraf moest knippen begon ik onstuimig te huilen - niemand wist waarom - en moeder zei dat de dokter maar een grapje had gemaakt - toen ik snikkend het woord 'Pieterman' te berde bracht stond de dokter plotseling op, deed een pleister op mijn vinger

en liep linea recta de deur uit.

[H] Het zou best kunnen dat ik ook een keer ben meegeweest naar het zwembad, maar ik heb er geen enkele herinnering aan.

[M] Donderdag 6 juni 1946; Jan is een paar dagen van school thuis geweest omdat hij hoestte. Misschien wat kou gevat met zwemmen. 't Blijft koud weer. De jongens hebben dikke truien aan.

Taeke is een echte verzamelaar. In zijn zakken kun je van alles vinden, stenen, papiertjes, touw, lucifers enz. Overal heeft hij bewaarplaatsen voor zijn schatten.

Hans vermaakt zich dikwijls met de kruiwagen en heeft daar dan 't liefst dikke stenen of modder in.

Eppo ging vandaag, zij 't ook met veel moeite, staan in 't ledikantje. Gisteren is hij eruit gevallen, de klep was niet dicht.

[H] In 1946 solliciteerde vader naar de functie van onderwijzer aan de Christelijke Groen van Prinstererschool voor (M.)U.L.O. te Den Haag.

[M] Zondagavond 30 juni 1946; Vader is benoemd als onderwijzer aan de ULO in Den Haag. 1 Oktober treedt dat in. Het zal een hele verandering zijn voor mijn viertal. Eppo Jr. zal zich er het minst van aantrekken. Wat zullen ze veel af en aan te leren hebben. Ik kan me niet voorstellen hoe Taeke nog eens gewoon de ij uit zal spreken. 't Is ai wat de klok slaat. Enfin, dat is 't grootste probleem niet.

Hans is uit logeren geweest naar Surhuisterveen. Met oom Dirk en tante Coba, die hier met hun twee dochters waren, is hij naar Surhuisterveen gegaan. Eerst is hij bij tante Akkie geweest en toen nog een halve week bij grootmoeder. Vader en moeder hebben hem zaterdag weer thuis gehaald op de fiets.

[M] Zondag 28 juli 1946; De vorige week zijn oom Piet en tante Yk van Maurik hier geweest. Oom Harm was er ook en dat was voor de drie jongens een groot feest. Geen moment werd hij met rust gelaten en toveren was wel het hoofdnummer. Met de traditionele wandeling naar de Menkemaborg liepen ze het liefst aan de hand van oom Harm. Dit is de derde week dat de rozentunnel bloeit, maar nu was 't in volle bloei. We zijn er twee keer door gewandeld. Prachtig mooi.

[M] Zaterdag 3 augustus 1946; Eppo ging de vorige week uit zich zelf staan, bij de kist. Zitten doet hij nu veel vaker. Ook op zijn knietjes zitten met z'n rugje omhoog.

Zomervakantie 1946, 14 dagen vakantie op Ameland. Vader & moeder & kinderen, oom Harm & tante Ina, oom Jan & tante Marry & kroost en ???.

[H] Hier ongeveer, in ons laatste jaar in Uithuizen, is de horizon van mijn herinnering. Ik heb vage herinneringen aan:

Ø De Menkemaborg met de houten banken, de pauwen, de rozentuin en de doolhof.

Ø De bruine ovale Nourical tabletten (ongeveer zo groot als Fisherman's Friends) in een rechthoekig metalen doosje met een ovaal dekseltje. We speelden met de lege doosjes en verzamelden tijdens onze wandelingen in en om de Menkemaborg er onze beukenootjes in.

Ø Tante Cilia, Bouwientje Tap, Cor ter Veer, Paping, De Jonge.

Ø De bakkerij van de roggebroodbakker, de visboer met sprot.

Ø Vader, die het kippenhok afbrak met behulp van zijn gereedschap, hamer, nijptang en zaag. Ik mocht hem daarbij helpen met het roodgekleurde

kindergereedschap, met name met het handzaagje met houten handvat en de kleine booromslag.

Ø De onthoofding van een kip die nog even door bleef lopen als een kip zonder kop.

Ø Vakantie op Ameland en vooral ons vakantiehuisje en het zonnige weer.

Ø Verhuizing naar Den Haag bij nacht ('s avonds laat en/of 's morgens vroeg) in een vrachtauto vol meubilair, kisten en dozen. Ik speelde met blokjes, waaronder een donkerkleurige met de vorm van een rechthoekige driehoek met hoek van ca 30°

Zaterdag 31 augustus 1946 Koninginnedag.

[J] Op weg naar Den Haag werd het hele huishouden gepakt in een vrachtwagen met aanhangwagen. Wij waren in de achterbak van de vrachtauto zelf. We vertrokken in het holst van de nacht. Ergens onderweg moesten we wat langzamer rijden en plotseling verscheen er een jonge man die hardlopend zich tussen de vrachtwagen en de aanhangwagen probeerde te dringen en naar binnen te klimmen. Vader zei fort, ga weg! En moeder zei, pas op als hij valt gaat hij onder de wielen. Toen gingen wij verder de nacht in. Het eerste dat ik zag toen ik wakker werd was een groene deur met een nummer er naast. En de betekenis van dit nummer was 162.

PERIODE SCHEVENINGEN 1946 - 1950

[H] Volgens mevrouw Knippels op zondag 29 september 1946 (St. Michielsdag), waarschijnlijker is op maandag 30 september 1946, verhuisden we van de Schoolstraat B79 in Uithuizen naar de Doornstraat 162 op Scheveningen. Vaders nieuwe dienstverband ging in op 1 oktober 1946.

[H] Zondag 6 oktober 1946, de eerste zondag

in Scheveningen. vader zal wel met Jan en Taeke naar de kerk zijn gegaan, terwijl moeder thuisbleef bij de andere jongens.

[H] **Hulp in de huishouding.** Een gezin met vier (later vijf) drukke kinderen was geen lichte opgave voor moeder. Gelukkig had ze regelmatig één of andere vorm van hulp. In Uithuizen passeren in haar dagboek onder andere de revue: Bouwientje Tap, tante Cilia, een Rooms meisje (Trijntje???), juffrouw Bos, tante Etty, tante Edzien, tante Aaf, tante Netty en tante Gré Terpstra

In Den Haag verbleef Tante Edzien eind jaren veertig langere tijd, zowel voor haar studie Huishoudkunde aan de Huishoudschool Laan van Meerdervoort, als voor het assisteren van moeder bij haar huishoudelijke werkzaamheden. Ze woonde in die tijd dicht bij de school in de Columbusstraat nr 8, maar verbleef ook regelmatig in de Doornstraat.

Na haar kwamen er in die periode achtereenvolgens twee inwonende dienstmeisjes, waarvan ik me alleen Ina van der Leest (zat wel eens op een beest ...) kan herinneren. Ze woonde in Zevenhuizen, nam wel eens 'pottebakkers' (geverfde knikkers van gebakken klei) mee van huis en kon ongenadig hard in je arm knijpen.

[H] Wat ik me van mijn **eerste kerkgang in de Prins Willemkerk** herinner is dat het was tijdens een middag- of avonddienst, buiten medeweten van vader & moeder, onder begeleiding van tante Edzien en haar vriendin 'tante' Wieke. We zaten ergens onder de galerij links van de dominee en ik was diep onder de indruk van het hele gebeuren, de grote kerkruimte met de enorme stenen en ijzeren pilaren, de samenzang met dat indrukwekkende grote orgel met al die orgelpijpen, de aan het hoge gewelf hangende verlichting met al die lampjes en bij de deuren die glanzende koperen lantaarns met brandende kaarsen.

Begin oktober 1946:

Jan gaat naar klas 1 van De Savornin

Lohmanschool in Scheveningen.

Taeke gaat naar de christelijke Jan Vrolijk Kleuterschool in de Heemraadstraat met juffrouw Beuker als schoolleidster.

[T] Moeder leert ons de weg vinden op de Johan van Oldenbarneveltlaan: "Als je bij die twee straten komt, dan moet je de straat aan de kant van het witte huis nemen."

[H] Jan en jij gingen al in Uithuizen naar school. Jouw herinnering zal dus wel betrekking hebben op jullie eerste schoolgang in Scheveningen, Jan aanvankelijk naar de Savornin Lohmanschool en jij naar de Jan Vrolijk kleuterschool. Misschien ben ik met moeder meegelopen om jullie uit te zwaaien, maar ik bleef veilig bij haar op het trottoir. Dat veranderde toen ik in april 1947 vier jaar werd en ook naar de kleuterschool moest. De eerste keer dat ik aan jouw hand, maar zonder moeders begeleiding, van het trottoir af moest om dat brede gevaarlijke onoverzichtelijke kruispunt (veel breder dan ik in Uithuizen ooit gewend was) bij het witte huis over te steken was ik gewoon bang. Er stond bovendien een stevige wind, die de

zakdoek, waarmee ik waarschijnlijk naar moeder wilde zwaaien, uit mijn handen blies, die vreemde onbekende Johan van Oldenbarneveltlaan in. Ik kan me nog herinneren dat ik het uitschreeuwde van ellende.

[T] We lopen met vader, misschien de eerste keer, langs de ('eerste') haven. Er zijn duikers aan de gang; boven elke duiker drijft een soort pakket, voor de luchtvoorziening. We kijken naar het imposante duikerpak.

Op die zelfde kade roepen jongens plotseling "een bink, een bink". Vader vindt uit dat dat "politieagent" betekent.

[H] Ik heb wel herinneringen aan duikers in de haven, in zo'n ouderwets duikerspak, maar ik weet niet zeker of deze herinnering van mij matcht met jouw herinnering. In die periode 1947-1948 werden de ducdalven uit de haven verwijderd m.b.v. zo'n grote drijvende bok, waarbij ook duikers bezig waren.

Tüsdeitsjoun 17 Desimber 1946, Krystjoun fan de Krite War Dy! Den Haech, Fryske Krite fan it Kristlik Frysk Selskip, yn it 'clubhuis' Van Speykstrjitte 153.

-

[H] Thuis spraken vader en moeder onderling overwegend Fries, maar met ons Nederlands. Dat leidde er toe dat wij de Friese taal in al zijn geledingen (van liefdesverklaringen tot slaande ruzie) uitstekend konden verstaan, maar weinig of geen ervaring hadden met het spreken ervan. We waren best wel trots op onze Friese afkomst en konden goed overweg met tongbrekers als: "bûter, brea en griene tsiis, wa't dat net sizze kin is gjin oprjochte Fries" en het nog moeilijker: "rearikke rierreljirre". Dankzij het Friese woordenboek dat we ooit allemaal van moeder gekregen hebben, ontdekte ik dat de volledige zin luidt: "Efter yn `e skuorre oan `e muorre hinget in stik rearikke rierreljirre".

Vader leerde Klaas Elzinga in de twintiger jaren kennen op de Kweekschool in Leeuwarden. Later groeide dit uit tot een hechte vriendschap. Na de oorlog werd

Elzinga hoofd van de Groen van Prinsterer Lagere school in Den Haag, als opvolger van de heer Boon, tot dat moment hoofd van de Lagere- en M.U.L.O.-school. Wellicht waren hij en zijn vrouw Richt degenen die vader en moeder inspireerden om ook deze stap naar Den Haag te wagen, toen daar een vacature was ontstaan aan de gelijknamige M.U.L.O.-school in de De Ruyterstraat.

Klaas Elzinga was inmiddels ook lid en al snel bestuurslid van de christelijke Krite War Dy! in Den Haag, een vereniging voor Friezen in den vreemde (er was ook een algemene Krite 'Rjucht en Sljucht'), en heeft in die functie ongetwijfeld bewerkstelligd dat ook vader en moeder lid werden. De vereniging had een clubhuis in de van Speykstraat.

Later, in de jaren vijftig, mocht ik mijnheer Koopmans, de penningmeester, een keer helpen bij de voorbereidingen in Amicitia voor een uitvoering van de revue "De tiid hâldt gjin skoft" of was het "De tiid sil't leare" door het Selskip Tetman en Jarich de Vries. Als dank mocht ik de voorstelling bijwonen. Ik kon volledig meegenieten omdat ik het vrijwel woordelijk kon verstaan.

1947

Woensdag 15 januari 1947; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma 78 jaar.

Zaterdag 8 februari 1947, 9e Elfstedentocht, winnaar: Jan van der Hoorn uit Ter Aar.

[T] De havenpielen zijn overdekt met ijs. We klauteren met ons allen langs de glibberige ijzeren trappen naar de verijsde betonblokken beneden. Tante Edzien is hierbij.

[H] Ook hier geldt dat ik wel herinneringen heb aan iets dergelijks, maar dat ik niet zeker weet of mijn herinnering matcht met die van jou. Bedenk wel dat ik op dat moment drie jaar was, en jij vijf.

Vanaf 3 april dienstregeling tramlijn 11 weer hervat (Hollands Spoor - Scheveningen). 11 November 1974 laatste rit goederendienst op tracé lijn 11.

Vanaf 16 april 1946 gaat Hans naar de Jan Vrolijk Kleuterschool.

Maandag 23-06-1947; grootmoeder Froukje Kooij-Wierdsma overleden te Surhuisterveen op 78-jarige leeftijd

Vrijdag 11 juli 1947, Ds. Holtrop promoveerde tot Doctor Theologiae op het proefschrift "De verschijningen onzes Heren te Jeruzalem en in Galilea"

Wo/do 16-17 juli 1947, Hans werd voor zijn amandelen opgenomen in de Rudolf Steinerkliniek.

Deze antroposofische kliniek met zijn bijzondere vorm, kleurgebruik en het karakter van een herstellingsoord, bood oorspronkelijk plaats aan 40 patiënten. Na de oorlog was er in de Haagse regio een nijpend gebrek aan ziekenhuisbedden en bepaalde de overheid dat de kliniek vijf jaar als algemeen regulier ziekenhuis moest worden gebruikt. Het aantal bedden werd uitgebreid naar 58, vooral voor chirurgische patiënten.

[H] Ik kan me van deze opname nog het volgende herinneren

Ø In mijn herinnering lag ik er wel een week, maar aan de rekening kun je zien dat het maar twee dagen waren.

Ø Ik kreeg van vader en moeder een hijskraan van blik (merk Samson o.i.d.). Aan de binnenkant was het blik bedrukt en kon je zien dat het oorspronkelijk bedoeld was voor de productie van een (oorlog?) conservenblik.

Ø Ik kreeg ook een boekrol (een lange bedrukte strook papier die opgerold was

op twee stokjes) met een beeldverhaal van Jan Klaasen en Katrijn.

Ø Ik had niet onmiddellijk door hoe mijn gevulde glazen urinaal moest worden neergezet en voordat ik het wist liep de inhoud over de vloer. Omdat je thuis voor zoiets straf kreeg, wachtte ik bang op de komst van de zuster. Tot mijn opluchting was ze niet boos maar juist heel aardig terwijl ze het opruimde.

Zondag 3 augustus 1947, na-oorlogse ingebruikname Pniëlkerk na grondige restauratie. Heel Duindorp werd in 1942 ontruimd. Na de oorlog werd er een NSB-kamp gevestigd. De ontruiming daarvan vond plaats in de eerste maanden van 1947. De woningen werden langzamerhand vrijgegeven.

[M] Zondagavond 10 augustus 1947; we hebben een mooie rustige dag met onze kinderen gehad. Vader, moeder, Jan, Taeke en Hans 's morgens naar de kerk. Terug over het duin. Na 't middageten leest vader voor uit De Soete Suikerbol. Daarna een wandeling naar de Scheveningse Bosjes.

Vrijdag zijn de drie grootste jongens met Vader en oom Harm naar Rotterdam en Amsterdam geweest, o.a. onder de Maastunnel door, eerst met de auto en daarna lopend. Thuiskomend zaten ze vol verhalen over alles en nog wat.

Jan mocht gister even chauffeurs bij oom Harm. Volgens deze voelt hij het goed aan en zou 't wel gauw kunnen leren.

De vorige week zijn onze jongens naar een kindervoorstelling geweest bij W. de Zeeuw. Er was een poppenkast en een goochelaar. Volgens de jongens kon die het nog beter dan oom Harm. De hele week zijn de jongens bezig allerlei toverformules uit te spreken en dan ook inderdaad iets te toveren. Hans heeft bijvoorbeeld een washandje waarin hij een ei (peer) tovert. Hij slaat er dan met een stokje (toverstaf) tegenaan en zegt zeer nadrukkelijk: "Hokus pokus pilatirus knapzak", of linzemoes en nog een heel rijtje van dergelijke termen.

Hans vroeg me vandaag hoe 't elektrisch gemaakt wordt. Hij had een stekker gevonden met wat draadjes eraan.

met tante Edzien, tante Akkie & oom Jelte Strampel & kroost naar het strand van Scheveningen. Voor het eerst met de tent, i.v.m. textielschaarste door moeder en tante Edzien gemaakt van gebleekte meelzakken.

[T] Met tante Edzien, zomer 1947, na een dagje strand, even uitrusten in de hitte op de binnenkant van het duin naar de eerste haven, en haring eten.

[M] Donderdagavond 14 augustus 1947 was het vuurwerk. Jan en Taeke mochten mee om te kijken. Daar de kleine druktemaker Hans nog niet sliep, mocht hij mee. We stonden vlak tegenover het Kurhaus, 't was zwart van de mensen. We stonden midden op straat. Toen het begon was Hans erg overstuurd vanwege de knallen. Hij rilde en klappertandde en wilde naar huis. Later werd hij wat rustiger, maar ik moest onafgebroken de vingers in z'n oren houden. Toen het afgelopen was had hij de meeste praatjes over de verlichting en het mooie vuurwerk. Hans is in zee een hele held. Hij gaat er vaak alleen in, soms tot z'n hals.

Zaterdag 16 augustus 1947; Tante Edzien is met oom Jelte, tante Akkie en Wolly naar Friesland vertrokken. De grote jongens zijn met vader en oom Jelte naar de tentoonstelling "Zeemacht" geweest. Ze hebben genoten en vroegen later na over 't een en ander en vertelden honderd uit.

Zondagavond 17 augustus 1947; vandaag waren we voor 't eerst sinds lange tijd met ons eigen gezin.

Jan heeft gisteravond de badkamer keurig opgeruimd.

't Was erg warm weer vandaag. We hebben niet gewandeld, maar zijn op bed gegaan. Elk mocht drie boekjes of een spelletje meenemen. 't Was een waar succes. Jan lag op vaders studeerkamer. Taeke op de logeerkamer. Hans op 't kleine kamertje en Eppo bij ons op de kamer.

Jan zwemt nu al enige slagen in zee op rug en buik. Hij is echter wat overmoedig en mag niet meer alleen naar zee.

[M] In augustus was hier een jongen die een kinderfietsje had. Jan mocht er af en toe ook even op. In minder dan geen tijd kon hij fietsen. De tweede dag kon hij al met mij tot aan de Scheveningseweg. Nu kan hij het ook al op mijn fiets, staande op de trappers. Vrijdag mocht hij even mee naar de groenteboer (De Niet vh Tulen, Statenlaan hoek Doornstraat) en op de Statenlaan even heen en weer rijden.

Zondag 31 augustus 1947 Koninginnedag.

[T] Waarschijnlijk Koninginnedag 1947, 31 augustus. De bomen rond de Hofvijver zijn volgehangen met prachtige oranje ballen. We lopen in de drukte langs de kraampjes op de Vijverberg. Het meest indrukwekkend is het model van een kolenmijn, met bewegende treintjes, liften enz. De man van het kraampje zit op zijn knieën want hij heeft geen benen meer door een ongeluk

in de mijn.

[H] Mijn eerste duidelijke herinnering aan Oranjefeesten in de Haagse binnenstad heb ik altijd geassocieerd met de feestelijkheden in 1948 rond de verjaardag van Koningin Wilhelmina, en de troonopvolging door Juliana. Ik kan me de oranje ballen, de kraampjes op de Vijverberg en het model van de kolenmijn van de man zonder benen nog zeer duidelijk herinneren. Hij was daar ieder jaar te vinden. In zijn omgeving op de hoek van de Vijverberg en het Buitenhof, was ook ieder jaar een man met een zweep, die op spectaculaire wijze een sigaret, die een assistente in haar mond had, in tweeën wist te slaan.

[M] Begin september 1947 De beide oudste jongens zijn getest en volgens dat rapport mogen ze niet dezelfde school bezoeken.

Jan gaat nu naar de Herman Bavinck School. Hij gaat er met lijn elf naar toe tot Houtrust en moet dan nog goed 10 minuten lopen. Eigenlijk moest hij naar een Daltonschool (Wikipedia: Daltononderwijs is een onderwijssoort waarbij de nadruk ligt op keuzevrijheid voor de leerling, samenwerking met andere leerlingen en de ontwikkeling van zelfstandigheid), maar die is hier niet en nu zullen we dit proberen.

Taeke gaat naar de 1e klas van De Savornin Lohmanschool.

Hans gaat naar de Jan Vrolijk Kleuterschool.

Dinsdag 16 september 1947, onze eerste Prinsjesdag in Den Haag. Omdat koningin Wilhelmina ziek is (bronchitis) heeft zij minister-president L.J.M. Beel gemachtigd om, namens haar, de zitting van de Staten-Generaal te openen en de troonrede uit te spreken. Hij arriveert per auto, met motor-escorte, op het Binnenhof.

[M] Zaterdag 20 september 1947; In vaders timmerdoos is Hans goed thuis. Hij knutselt zo graag. Verzamelt van alles en nog wat. De jongens hebben nu elk twee dozen in 't kamertje hiernaast staan. Daarin mogen ze alles bewaren wat ze graag willen behouden en in de andere doos papieren die ze van school meekrijgen of tekeningen.

[M] Zondag 28 september 1947; woensdagmiddag zijn de drie oudste jongens

met vader naar de walvis-tentoonstelling geweest. Er werd een film vertoond hoe walvis gevangen wordt. Daarna zijn ze met z'n vieren naar de Cineac geweest, daar werd o.a. een natuurfilm vertoond.

't Gaat tot nu toe vrij goed met Jan op school. Af en toe komt hij te laat, soms wel een uur. Maar dan is er ook van alles te beleven onderweg. Soms komt hij om zes uur uit school thuis. De lorries van Houtrust hebben daar schuld mee aan. Of vader al dreigt of straf, het helpt niet. Een verrassing in 't vooruitzicht stellen, dat maakt nog de meeste indruk.

Taeke gaat nu sinds vier weken naar school. Hij vindt het prettig en laat thuis de resultaten zien. Hij moet eigenlijk naar de tweede klas. Hij is nu met het derde leesboekje bezig.

Gister zou Jan met Taeke een lange wandeling maken. Hij vroeg brood en appels mee. Op 't laatste moment wilde Taeke niet, toen ging Jan alleen. Om zeven uur was hij nog niet thuis. Eppo overal in de omgeving gezocht. Bij huis gekomen kwam Jan er ook net aan. Hij was bij Houtrust geweest, daar was het kermis. Najaarsfeest zei Jan. De Rooms en mochten zeker wel naar ons feest kijken en wij niet naar hun. Jan vond dat wij dan wel naar hun feest mochten ook. De hele middag is hij op het terrein geweest.; heeft ook nog bijna een wekker gewonnen. Vandaag hebben de jongens met vader een reuze wandeling langs het strand en door de duinen gemaakt. Richting Wassenaarse Slag. De jongens hebben met z'n vieren een kleurboek van tante Etty gekregen uit Zweden. Nu mogen ze elk een blad zij kleuren.

Op donderdag 16 oktober 1947 werd i.v.m. de ingebruikname van het Nebo Ziekenhuis aan de Scheveningseweg een wijdingsure gehouden in de Prins Willemkerk. De Scheveningse huisarts Schut begon in 1927 met het inzamelen van gelden om voor Scheveningers een eigen protestants ziekenhuis op te richten. Na twintig jaren voorbereidingen kon het Nebo Ziekenhuis in 1947 haar deuren openen.

[M] Zondagavond 19 oktober 1947; Jan kwam vorige week thuis met z'n eerste bibliotheekboek. Hij leest al vrij goed.

De vorige week zaterdag ben ik met de drie oudste jongens naar de Cineac geweest. De doopplechtigheid van prinses Marijke werd vertoond en ook een film van de duiker die in de wrakken van schepen omspookte. Een prachtgezicht, je zag de vissen klein en groot daar eveneens zwemmen.

Taeke en Hans hebben vanmorgen Prinses Marijke gedoopt. Dat waren blokjes

in de vorm van een pop, op het opgevouwen tafelkleed. Hans hield haar op de arm. Taeke sprak de formule uit en sprenkelde water op het voorhoofd van Marijke uit een kapot kopje bij het aanrecht in de keuken. Ze hebben ook avondmaal gevierd, maar daar weet ik niets van te melden. Na de doop zongen ze "De Heer is mijn Herder".

Taeke gaat sinds enkele maanden naar heilgymnastiek bij juffrouw Hanske aan de Scheveningseweg. Hij heeft een erg ronde rug. We hopen dat hij door gymnastiek en zwemmen dat euvel overwinnen zal.

[M] Zondag 9 november 1947; vader heeft met de juffrouw van Taeke gepraat over het feit of Taeke eventueel over een paar maanden naar de tweede klas kan. Jan schrijft in z'n schriftje eigengemaakte verhaaltjes op en Taeke doet het nu ook al heel aardig.

Eppo Jr. heeft de laatste tijd veel interesse voor boeken en kranten, en dan vooral plaatjes. 't Is een wonder hoe goed hij namen onthoudt, ook al heeft hij in weken dat boekje niet gezien. Vandaag nog met Fik en z'n baasje Jan. Hij leest in Trouw de geschiedenis van Tekko Taks, legt de krant helemaal uit elkaar op de grond, gaat er gehurkt op zitten en zegt dan maar: "Tekko Taks, Tekko Taks", terwijl hij hem aanwijst. Als Eppo Sr. Het aan de jongens voorleest dringt Eppo Jr. net zo lang totdat hij bij pappie op schoot zit.

[M] Taeke is met vader en Hans naar Friesland geweest in de herfstvakantie. Ze zijn ook nog met oom Jan en Taeke en Allard naar Groningen geweest. Terug zijn ze met oom Piet en oom Jan tot Zaandam gereden. Toen Taeke thuiskwam moest hij allereerst de afsluitdijk tekenen, sluizen, hun eigen auto en een die ze net passeerden.

[M] Zondag 23 november 1947; Gistermiddag heeft Jan met Piet Taal gespeeld. Een vriendje van z'n eerste school. Ze zijn samen naar de haven geweest, loggers zien binnenkomen. Vissers bezig gezien. Soms zegt hij dat hij op zee wil, maar ook wel eens dat hij machinist op een trein wil worden. Of vliegenier. Het is geen type om rustig thuis zijn werk te doen. Hij heeft een schooltas (schoudertas) gekregen voor zijn broodtrommel. Daar is hij trots op. Af en toe komt hij nog wel eens te laat op school. De vorige week moest hij tien strafregels maken voor mijnheer Lieferring (schoolhoofd 1939-1959): Ik moet om 5 voor 9 en 5 voor 2 op school zijn.

Woensdag voor een week ben ik met Taeke naar de oogarts geweest. Hij ziet af

en toe scheel en vaak lijkt het of hij over z'n bril kijkt.

Daarna zijn we naar de zweminrichting gegaan aan de Mauritskade. 'k Wilde een abonnement kopen voor Jan en Taeke, opdat ze zouden leren zwemmen. Helaas kon dat niet doorgaan vanwege de drukte. Maar eens weer proberen als het kouder wordt. Ze hebben een uurtje gezwommen. Nog even naar de Bijenkorf geweest (roltrap en lift) en tot slot een ijshoorn op het dakterras. Toen was het feest weer uit.

Jan en Taeke hebben vorige week een zakje zout van Sint gekregen omdat ze 's avonds stout geweest waren.

Hans zingt met veel toewijding z'n Sinterklaasversjes staande bij de haard. Geloofde er echt in. Vanmorgen had hij een briefje van Sint, dat was feest.

Hans en Taeke hebben gisteren samen gewandeld. Dat doen ze wel vaker. Met de armen om elkaar heen zag ik ze verdwijnen. Ze zijn over 't derde of grote (Lindo?)duin gegaan, langs de zee, havenpier, naar de vissersboten gekeken enz. 't Was donker weer maar niet koud. Later begon het te regenen. Ik kwam met Eppo Jr. om half vijf thuis. Even later Taeke en Hans en daarna Jan. Nat, maar wel voldaan. Gezellig een kopje thee gedronken met een koekje er bij. Vader was boven aan de studie en kwam ook beneden

[M] Vrijdag 19 december 1947; Jan had van zijn school een uitnodiging meegekregen, waarin de ouders werd gevraagd om de kerstwijding op 19 december bij te wonen in de (naast de school gelegen) Westduinkerkerk. Ik ben er met Jan en Taeke naar toe geweest. Jan's kerstrapport was vrij goed.

[M] De kerstvakantie kwam. Woensdag voor de kerst zijn we naar Surhuisterveen vertrokken. Jan is Nieuwjaar over bij oom Arie en tante Griet geweest. Af en toe kwam hij op Surhuisterveen op Willy's fiets. Al gauw kon hij met een hand terwijl hij niet op 't zadel zat. Fietsen was z'n grootste vermaak. Toch vond hij 't ook fijn om op het orgel te spelen en leerde een paar versjes met 2 vingers spelen. Op nieuwjaarsdag ging hij met zijn neef Johan de Boer knallen met een carbibus.

1948

[M] Maandag 5 januari 1948 vertrokken we weer naar Den Haag

[M] Zondag 25 januari 1948; we zijn naar de schoolarts geweest met Jan en Taeke. Voor de spierontwikkeling en voor een goede houding wordt gymnastiek en zwemmen aanbevolen.

Jan speelt graag op 't orgel en kan al verschillende versjes spelen met 2 vingers. Zo aardig vloeiend. Zondagsavonds na het eten speelt Jan en de drie jongens en moeder zingen daarbij. Het schemerlampje brandt. Jan heeft niet veel licht nodig bij z'n spel.

[H] **Zembad Mauritskade.** We gingen met z'n drieën (Jan, Taeke en ik) op woensdagmiddag naar het zwembad. We gingen lopend door de Johan van Oldenbarneveltlaan, staken het 'niemandland' over en daarna door de bosjes naar de muur van Park Zorgvliet langs de Scheveningse Weg. Vaak onderlangs de muur, maar soms ook er bovenop. Aan het begin van de muur, voordat je bij het toegangshek kwam, ging de muur in een halve cirkel om een boom. Bij het Vredespaleis gingen we meestal eerst naar het watervalletje van de Haagse Beek, gooiden daar iets drijvends in het water en liepen dan snel naar de andere kant van de weg om te kijken of, en zo ja wanneer het weer te voorschijn kwam.

Meestal liepen we vervolgens door naar de

Zeestraat, maar soms ook eerst via het kruispunt van de Anna Paulownastraat met de Laan van Meerdervoort. Daar waren opmerkelijke stoplichten, bestaande uit ringvormige concentrische (neon?)lampen. Ook was daar vlakbij een opticien met een oogtest-apparaat in het raam van de etalage gemonteerd waarmee je je ogen kon testen met behulp van (eveneens) ringvormige concentrische ringen. In de Zeestraat passerden we rechts op de hoek met de Bazarstraat de showroom van Slotboom verwarmingsketels en links, ter hoogte van Panorama Mesdag, het CEFA-gebouw waar we, voor zover ik me kan herinneren, onze eerste Walt Disney films zoals Cinderella en Sneeuwwitje zagen.

Bij het zwembad aangekomen moest je onderaan de trap, in een steeds groter wordende groep, wachten op het signaal (één keer per uur) om naar binnen te gaan. Als je te laat was moest je weer een uur wachten. Het lange wachten leidde wel eens tot 'wangedrag' (in de ogen van de zwembadleiding). Jan was daarbij vaak de 'belhamel'. Ik herinneren me dat hij, na al geruime tijd gewacht te hebben, voor straf nog een uur langer moest wachten. Uit

solidariteit, en omdat bij ons de ongeschreven regel 'samen uit, samen thuis' gold, wachtten wij met hem mee.

Je mocht een uur zwemmen (inclusief omkleden), behalve als je zwemles had zoals Jan en Taeke. Wanneer aan het einde van het uur het fluitje snerpte en het zwembad werd ontruimd, liepen zij naar het hokje van de badmeesters voor hun zwemles van de heer Arkestein. Ik moest me een tijdje verstoppen, of onder het bruggetje tussen het 'kikkerbad' en het hoofdbad of in de kleedhokjes, totdat de volgende groep was gearriveerd. Meestal lukte dat wel.

[H] **Christelijke Gymnastiek-Vereniging "Hercules"**. Eind jaren veertig gingen Jan, Taeke en ik naar de Christelijke Gymnastiek-Vereniging "Hercules". Wekelijks werd geoefend in het gymnastieklokaal van de Prins Willemschool, dat via een hek in de Heemraadstraat bereikbaar was. Voor optredens en voor de straatoptochten, die regelmatig werden gehouden, werd ons een wit sportpakje aangemeten, een korte broek en een shirt met korte mouwen. Op de linkerborst het rood-wit-blauwe wapenschild

van Hercules en op de mouw het etiket van het Nederlands Christelijk Gymnastiekverbond.

De vereniging had ook een eigen tamboer- en trompetterkorps met vaandel, die vooropging als we in optocht keurig in het gelid door de straten van Scheveningen marcheerden en die optrad bij gymnastiekuitvoeringen in het Kurhaus. Leiders bij de gymnastiekoefeningen waren de heren Reynhard en Van Barneveld.

Onze oefeningen op dinsdag waren:

16h30-17h30   5-7 jaar

17h30-18h30   8-10 jaar

[H] **Fietsen.** Eind jaren veertig en begin jaren vijftig huurden we, onder meer eind april ten tijde van het bloemencorso, kleine groene fietsjes (achteraf gezien levensgevaarlijke doortrappertjes) bij fietsenmaker Scheijgrond op het Prins Willemplein / hoek Prins Willemstraat (later kochten Jan en ik hier onze bromfiets-driewegschakelaars voor onze 'intercom-installatie' in de Doornstraat en vader kocht er de groene Raleigh sportfiets voor Jan). Na wat oefenen op het Prins Willemplein, fietsten we met vader en moeder via de Stevinstraat, de Van Alkemadelaan, binnendoor langs de Wassenaarseweg, de Benoordenhoudseweg en de Leidsestraatweg naar de Rijksstraatweg. Dan langs Wassenaar en het gelijknamige dierenpark, langs Oegstgeest tot voorbij de Sikkensfabrieken in Sassenheim in de richting van Lisse en Hillegom. Daar was het jaarlijkse bloemencorso en we zijn er verschillende keren geweest.

De eerste jaren gingen Eppo en ik achterop bij vader en moeder, later mochten we zelf ook meefietsen op die groene fietsjes. Onderweg zag je de kleurrijke bollenvelden in bloei en prachtige bloemenmozaïeken in talloze tuinen. Veel fietsers en auto's waren voorzien van meestal gele bloemenslingers en onderweg zagen we talloze verkoopstalletjes voor die slingers. Tijdens het

bloemencorso met z'n prachtige praalwagens, werden snuisterijen uitgedeeld en rondgestrooid, zoals kleine kaartjes met gekleurde borduurwol (Scheepjeswol of 3 Suisses) waarmee we later thuis gingen borduren. We konden er niet genoeg van krijgen. Na afloop konden we langs dezelfde weg terugfietsen of langs Vliegveld Valkenburg, Rijksdorp, Wassenaarseslag, het duinfietspad met de heuvel voorbij Meijendel, de betonnen antitankmuur, de watertoren en de pompstationsweg richting Doornstraat. Het leuke is dat je deze route nog steeds kunt terugvinden met bijvoorbeeld Google Maps.

Vrijdag 30 januari – zondag 8 februari 1948,
Olympische winterspelen in Sankt Moritz.

Nederland wint geen enkele medaille.

Op 9 februari 1948 staan tijdens een storm de kaden van de eerste en tweede haven blank.

Vanaf dinsdag 1 juni tramlijnen 1 en 10 vanaf eindpunt Prins Mauritslaan. Lijn 1 van Prins Mauritslaan naar Staats Spoor. Lijn 10 van Prins Mauritslaan naar Hollands Spoor / Stuwstraat. Lijn 1 werd vanaf 1958 een busdienst.

[H] Tijdens het buitenspelen ging ik regelmatig naar de werkzaamheden kijken in de Prins Mauritslaan en de Doornstraat. Vooral het lassen van de rails en het slijpen

daarna was spectaculair. Het was bijna zomer en ik droeg een kort rood broekje met schouderbanden. Vooral een vervelende voorval vlak voor de oplevering is me altijd bijgebleven. Ik zat op de rand van het trottoir met m'n voeten op de rails te kijken naar de werkzaamheden. Toen er een tram (waarschijnlijk voor een proefrit o.i.d.) langzaam aan kwam rijden en vlak bij ons stopte, stonden de werklieden op en gingen opzij, maar ik was me van geen kwaad bewust en bleef zitten. Het kwam niet bij me op dat ik in de weg zat, want ik had al eerder verder terug op het Prins Mauritsplein een dergelijke tram korte stukjes heen en weer zien rijden. De boze conducteur stapte uit, liep naar me toe, greep me beet en gaf me een pak voor m'n broek.

Op donderdag 17 juni 1948 kwam vader & moeders vijfde zoon levenloos ter wereld in Kraaminrichting De la Reyweg. Deze kliniek was door moeder speciaal uitgekozen omdat tante (Ge)sina Boekholt hier als verpleegster werkte.

[M] Dit is de laatste bladzij van de jongens gezamenlijk. Maar eerst wil ik nog het volgende vertellen omdat het bij ons gezin hoort.

Op donderdag 17 juni 1948 werd in de kraamkliniek aan De la Reyweg ons vijfde zoontje en broertje geboren. Z'n hartje klopte wel maar hij ademde niet. Na een half uur stond ook z'n hartje stil, toen leefde hij niet meer.

[H] We zijn er met z'n allen op bezoek geweest. Ons broertje lag vredig, maar koud en roerloos in een klein **bedje?/kistje?**.

[M] Op zaterdag 19 juni 1948 hebben vader, Jan en Taeke hem begraven op het kerkhof aan de Kerkhoflaan.

[H] Vader ging er met het kleine kistje en vergezeld van Jan en Taeke met de taxi heen. Later dat jaar gingen we er op een mooie zonnige zondag met z'n allen wandelend naar toe. Ik herinner me nog de grote houten luiken op het gemeenschappelijke graf.

Zondag 20 juni 1948, vanuit de Prins Willemkerk wordt een radiokerkdienst uitgezonden via de Nederlandsche Wereldomroep ten behoeve van onze jongens in Indië (Politionele Acties). In deze dienst ging voor Ds. J.H. Sillevis Smitt, Hoofdvlootpredikant.

[H] Ds. Sillevis Smitt was de favoriete gastdominee. Als hij preekte dan zat de kerk

stampvol. Bij één van die ochtenddiensten in de jaren vijftig was de kerk zo overvol – alle zitplaatsen, ook de uitschuifbankjes waren bezet, er moesten zelfs mensen blijven staan – dat de jeugd op uitnodiging van de dominee mocht plaatsnemen om en zelfs op de kansel. Ik zat de hele dienst ongemakkelijk op de kanseltrap. Maar dat had je er graag voor over.

Donderdag 22 juli 1948; op het spooreplacement aan de Duinstraat arriveert een lange trein met de 'menagerie' van circus Strassburger. Een deel van de dieren werd door hun verzorgers lopend naar het circusgebouw aan het Gevers Deynootplein geleid, onder grote publieke belangstelling, vooral van de plaatselijke jeugd.

[H] Van deze gebeurtenis eind jaren veertig kan ik me niets herinneren. Wel van een soortgelijke gebeurtenis begin jaren vijftig.

Donderdag 29 juli – zaterdag 14 augustus 1948, Olympische zomerspelen in Londen

Fanny Blankers-Koen was de ster van de spelen, met haar vier gouden medailles bij de atletiek. Met haar leeftijd van dertig jaar werd Fanny Blankers-Koen vooraf door de Britse pers niet tot een van de kanshebbers gerekend. Ze zou te oud zijn. Deze berichten wisten haar te inspireren tot ongekende prestaties. Ze was de snelste op de 100 en 200 meter en de 80 meter horden. Ook loodste ze de 4 x 100 meter ploeg naar goud. De andere drie loopsters waren Nettie Witziers-Timmer, Gerda van der Kade-Koudijs en Xenia Stad-de Jong.

Zwemster Nel van Vliet behaalt Nederlands vijfde gouden medaille op de 200 meter schoolslag.

In augustus 1948 werd een begin gemaakt met het verwijderen van de ducdalven uit de eerste en tweede binnenhaven met behulp van een drijvende bok.

[H] We zagen de bok regelmatig aan het werk vanuit ons raam in de Doornstraat, maar het was pas echt indrukwekkend als je het gebeuren vanaf de kade gadesloeg.

Dinsdag 31 augustus 1948 Koninginnedag.

Festiviteiten rond 68^e verjaardag, het 50 jr Koningschap en de troonsafstand (zaterdag 4 september 1948) van Koningin Wilhelmina en de inhuldiging (maandag 6 september 1948) van Koningin Juliana.

[H] Volgens het officiële feestprogramma van de Oranjevereniging 'Statenkwartier' werden er kinderfeesten georganiseerd in 'De Bataaf'. De verzamelplaats was op de Prins Mauritslaan tussen de Ten Hovestraat en de Frederik Hendriklaan. De jongens en meisjes werd gevraagd zich te tooien met oranje strikken en sjerpen. Versnaperingen werden gratis uitgereikt en er werd aan de kinderen een blijvende herinnering aangeboden. (Jan en Taeke, graag jullie herinneringen).

[H] Ik heb vage herinneringen aan feesten in De Bataaf. Duidelijker herinneringen aan activiteiten in de Frederik Hendriklaan (waaronder een puzzelzoektocht in de etalages) en het Frederik Hendrikplein (waaronder de jaarlijkse kermis eind april/begin mei).

Van de Oranjefeesten in 1948 heb ik de duidelijkste herinnering aan een tocht met de tram lijn 1 van de Prins Mauritslaan naar de feestelijk versierde Haagse binnenstad. Ik mocht mee met een jongen uit de Prins Mauritslaan, waar ik al eerder mee gespeeld had, en z'n moeder. We kregen allebei een plastic fluitje in de vorm van een stoomtrein. Als je één of meer gaatjes dichtield met je vingers veranderde de toon. Wellicht een voorbode van mijn latere belangstelling voor de blokfluit. In ieder geval mijn vroegste kennismaking met en herinnering aan iets van plastic.

Begin september 1948:

Jan gaat naar de 3e klas van de Herman Bavinck School?

Taeke gaat naar de 3e klas van De Savornin Lohmanschool?

Hans gaat naar het laatste jaar van de Jan Vrolijk Kleuterschool.

Dinsdag 21 september 1948, Prinsjesdag in Den Haag. De pas ingehuldigde koningin Juliana maakt voor het eerst na de oorlog de rit met de Gouden Koets door Den Haag en spreekt in de Ridderzaal de Troonrede uit. Een enorme menigte is op de been om een plaatsje langs de route te bemachtigen. Vanuit Paleis Noordeinde vertrekt de Gouden Koets met Juliana en Bernhard (in uniform) en rijdt, met escorte, door de straten van Den Haag.

[H] We gingen al vroeg op pad met vader (van moeders aanwezigheid ben ik niet zeker). We zochten een plaatsje voor het Paleis Noordeinde (aan de kant van de Zeestraat). We moesten uren wachten en het begon al snel druk te worden. Sommige mensen hadden vouwstoeltjes bij zich. Wij (de kinderen) stonden of zaten vooraan. Je zag veel mensen met periscopen van karton (langwerpige rechthoekige kokers met onder- en bovenin een schuingeplaatste spiegel). Militairen en politieagenten liepen af en aan. Soldaten in gala uniform met berenmutsen verspreiden zich langs de route en gingen in de houding staan. Op een gegeven moment kwamen er muziekkorpsen, regimenten soldaten in allerlei gala-uitrustingen, ruiters te paard en koetsen aan bij het paleis. Al laatste kwam de Gouden Koets. Toen iedereen was ingestapt vertrok de stoet. Ik had geen idee van de betekenis van Prinsjesdag of van het bestaan van de troonrede e.d., maar het geheel maakte een diepe indruk. Na verloop van tijd kwam de hele stoet weer terug. Daarna volgde de balkonscène, en weer later was er een rondtoer met de prinsesjes. We waren toen al op weg naar de Cineac, de bioscoop waar doorlopend het filmjournaal werd vertoond, afgewisseld met een korte slapstick-film, veelal van Laurel en Hardy, de Dikke en de Dunne. Het programma duurde een uur, maar je kon op elk gewenst moment de bioscoop betreden of verlaten. Na afloop kregen we nog een ijsje bij Florencia aan de Torenstraat en toen weer op huis aan.

1949

Eppo wordt van donderdag 20 t/m zaterdag 22 januari opgenomen in het Juliana Kinderziekenhuis (vermoedelijk net zoals de andere jongens voor z'n amandelen?)

Zaterdag 30 april 1949 Koninginnedag.

Zondag 12 juni 1949, bevestiging van Dr. R.J. van der Meulen.

[H] Tot dat moment hadden de oudere dominees, zoals Donner, Keur en Feenstra wel een toga aan, maar het hoofd was onbedekt. Ds. Holtrop was meestal gekleed in donker kostuum. Ds. Van der Meulen besteeg bij zijn aantreden tot ieders verrassing de kansel met een baret, die hij voorafgaand aan de dienst met een plechtig gebaar afzette. Hij werd door velen gezien als een ijdel tuit die veel waarde hechtte aan uiterlijk vertoon. Op de kerstdagen kwam het voor dat Ds. Van der Meulen tijdens de ochtenddienst royaal kersversiering had laten aanbrengen, die dan bij de middagdienst op last van Ds. Holtrop weer was verwijderd. Ze waren evenwel tot elkaar veroordeeld omdat de Prins Willemerk hun beider kerk was. Uit betrouwbare bron vernam ik dat er regelmatig wrijvingen waren tussen de twee dominees.

Taeke verblijft in juni/juli op Binnenweg 15 in Oude Pekela, bij de familie Schreuder???

Zomervakantie 1949. Jan gaat met de Impeesa welpenhorde op zomerkamp in Padvinderskamp Nunspeet. Piet & Yk en Douwe & Corrie van Maurik logeren bij ons en gaan met ons naar het strand. Later komen ook Tineke en Froukje Kok bij ons.

We gaan met z'n allen ook een dag naar Dierenpark Wassenaar, gelegen aan de rijksweg Den Haag – Amsterdam. Er was een grote kinderspeelplaats, waar ook een oude duikboot stond opgesteld. Vader liet zich met zijn vier zonen fotograferen naast en op een opgezette leeuw.

[H] **Padvinderij.** Aan de Stuurmanstraat stond op een voormalig rederserf een

gebouw waarin de welpenhorde van de christelijke padvinders-groep nr. 92 Impeesa begin jaren vijftig was gehuisvest. Het was een zeer oud gebouw, bijna een 'slooppand'. Aan de rechterkant was de toegangsdeur, voorzien van een hangslot. Daarachter voerde een trap naar de eerste etage. Je kwam uit op een grote ruimte links van de trap, met een houten vloer en stenen wanden met daarin een aantal ramen aan de straatzijde. In de rechterhoek tegenover de trap was een 'hok' voor de welpenleiding gebouwd. In de muur tussen twee ramen (op de foto onder de schoorsteen) was een schouw waarin een houtvuur gestookt kon worden. Ongeveer halverwege het gebouw was deze vloer in tweeën gedeeld door een muur met daarin een deur. In de ruimte achter deze deur lagen/stonden een groot aantal houten (van houten stammetjes gemaakte) krukjes waar we in voorkomende gevallen, bijvoorbeeld bij het haardvuur, op mochten zitten. De welpen waren verdeeld over drie a vier nesten met voor ieder nest een gids en een helper. Ieder nest had een eigen hoek op deze vloer, ingericht met dezelfde houten krukjes.

De welpenleidster was de vrouwelijke Akela Vrolijk. De assistent-welpenleid(st)ers luisterden naar van Rudyard Kipling's Jungle Book afgeleide roepnamen als Bagheera, Baloe, Mang, Chil e.d. De welpenhorde kwam op zaterdagmiddag bijeen. Bij het openingsceremonieel stond Akela Vrolijk in het midden met de welpen, nestgewijs in carrévorm om haar heen. Op de roep van de Akela "djib (=doe je best) djib djib" antwoordden de welpen "wij dob (doen ons best) dob dob dob doe".

Jan is als eerste naar de padvinderij gegaan. Bij de welpenhorde van Impeesa. Ik kan me foto's herinneren van hem op zomerkamp. Hij heeft er niet lang opgezet. Ik keek er erg naar uit om er ook op te mogen. Je moest minimaal 8 jaar zijn, dus omstreeks april 1951 was het mijn beurt. Jan was er toen al af, dus ik vermoed dat hij er in 1949/1950 op zat. Ik zal, zoals te doen gebruikelijk, wel zijn 'oude' spulletjes hebben gekregen.

Begin september 1949:

Jan gaat naar de 4e klas van de Herman Bavinck School, of naar de 4e klas van de op 22 juni geopende nieuwbouw van de Da Costaschool in de 2e Schuytstraat?

Taeke gaat naar de 4e klas van De Savornin Lohmanschool?

Hans gaat naar de eerste klas van De Savornin Lohmanschool aan het Willem Beukelszoonplein bij juffrouw Aldewereld.

Eppo gaat naar de Jan Vrolijk Kleuterschool.

Dinsdag 20 september 1949, Prinsjesdag in Den Haag. De Gouden Koets vertrekt vanuit Paleis Noordeinde. In de Ridderzaal opent Koningin Juliana de zitting van de Staten-Generaal. Op straat verdringt het publiek zich achter de dranghekken. De Koninklijke Stoet rijdt door de straten, uitbundig toegejuicht door de toeschouwers. Langs de route staan militairen, politie e.a. in de houding.

[H] In grote lijnen was dit voor ons een herhaling van het vorige jaar. Wel gingen we volgens mij de eerste keer met de tram, maar in latere jaren lopend. We waren dat inmiddels gewend door onze wekelijkse wandelingen naar zwembad Mauritskade. Onderweg zochten we kastanjes langs de Scheveningseweg. Ook staat me vaag iets bij dat we het kinderkrukje bij ons hadden, waar vader of moeder dan op kon zitten of staan.

Woensdag 5 oktober 1949 het eerste groots opgezette 'Jeugdappèl in het Kurhaus.

Vanaf zaterdag 29 oktober PCC-car 1001 op tramlijn 14 (De Savornin Lohmanplein - Scheveningen Zeebad)

In november 1949 werd Jan opgenomen in het Nebo Ziekenhuis na een val van de 1e verdieping in het zwembad Mauritskade.

[H] Tijdens ons wekelijkse zwemmen in zwembad Mauritskade waren Jan en ik in gesprek terwijl hij liggend, half over de rand van de 'overloop' naar de duikplank en de glijbaan, zich daarbij met één hand aan het hek van de overloop vasthield en ik onder hem stond. Toen hij mij met zijn handen iets wilde verduidelijken liet hij het hek even los en stortte met zijn hoofd naar beneden op de harde zwembadvloer.

Na zijn val lag hij bewusteloos op de grond; grote consternatie in het zwembad; verbijsterde omstanders; snel toegeschoten hulp; twee aangeslagen broertjes ("wij horen bij hem, hij is onze broer") mee in de ziekenauto naar het Neboziekenhuis; daarna de ongelukstijding overbrengen aan Vader en Moeder. Jan lag wekenlang in het ziekenhuis en nog jaren later mochten we zo nu en

dan naar het litteken op zijn achterhoofd kijken.

Later waren we wel een beetje trots, want het zwembad nam onmiddellijk zichtbare maatregelen en monteerde panelen onderin het hek om herhaling te voorkomen en bovendien had het ongeluk in onze ogen een status die vergelijkbaar was met het ongeluk van Henk Verdries met lijn 11, waarbij zijn hoofd gewond raakte.

1950

Zondag 30 april 1950 Koninginnedag.

Hans (en Taeke?) gaan op schoolreisje vanaf het opstappunt aan de Haringkade met de rondvaartboot naar speeltuin Drievliet aan de Vliet.

Donderdag 15 juni t/m dinsdag 15 (later verlengd tot donderdag 31) augustus 1955. Haven-tentoonstelling Rotterdam Ahoy in en rond de oorspronkelijke Ahoy'hal op een terrein naast het Museum Boymans- van Beuningen. De tentoonstelling stond in het teken van de wederopbouw van de verwoeste haven, de 'levensader van de Nederlandse economie'. Op een speelse manier werd het herstel van de haven getoond als voorbeeld van de 'onverwoestbare Rotterdamse geestkracht' en als mijlpaal in de vooruitgang van Nederland.

[H] Voor zover ik weet gingen we met het hele gezin met de trein naar Rotterdam. Wat me van de tentoonstelling vooral is bijgebleven is de expositie van 'Het Dorp Europa' en 'Het Marshall-plan en U' en dan vooral de gelijknamige boekjes die we daar gratis kregen. Er was zeer veel te zien en ook ruim aandacht voor vermaak en vertier. We bleven er tot de avond en ik was vooral verrukt van de verlichting in allerlei soorten en kleuren en dan vooral de gasverlichting met z'n vele geelblauwe vlammetjes.

Op 25 juni 1950 werd Zuid-Korea door Noord-Koreaanse troepen binnengevallen. Daarop besloot de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties tot militaire steun aan Zuid-Korea. Uiteindelijk bestond die militaire steun uit een troepenmacht waaraan naast troepen van de Verenigde Staten nog vijftien landen deelnamen: Australië, België, Canada, Colombia, Filippijnen, Ethiopië,

Frankrijk, Griekenland, Verenigd Koninkrijk, Luxemburg, Nederland, Nieuw-Zeeland, Thailand, Turkije en Zuid-Afrika. De Amerikaanse generaal Douglas MacArthur werd benoemd tot bevelhebber.

Na enkele dagen werd de Zuid-Koreaanse hoofdstad Seoel bezet en begin september 1950 was 90% van Zuid-Korea in handen van Noordelijke troepen. Alleen een klein gebied rondom Pusan hield nog stand. Bijna waren de Zuid-Koreanen op de knieën gedwongen. Dankzij een tactisch hoogstandje (de amfibische landing bij Incheon, ver achter de Noord-Koreaanse linies) en het nodige geluk slaagde bevelhebber MacArthur erin de Noord-Koreanen terug te dringen tot ver over de 38e breedtegraad. De Chinezen, beducht voor een uitbreiding van de oorlog tot hun eigen grondgebied, intervenueerden en drongen de westerse coalitie terug. Opnieuw viel Seoel in communistische handen. MacArthur stelde voor de atoombom in te zetten tegen Volksrepubliek China, maar dat werd verworpen. Dit zou de wereld volgens president Truman in een nucleaire oorlog duwen, wat rampzalige gevolgen zou hebben. Douglas MacArthur werd 11 april 1951 ontheven uit zijn functie als bevelhebber over de VN-troepen in Korea.

[H] Op de zijkant van het stalen opklapbed op zijn studeerkamer had vader een kaart van Korea uit de krant, waarop hij het verloop van de strijd volgde. Het speelde zich ver weg af, dus voor ons was deze oorlog niet zozeer beangstigend, maar meer een interessant fenomeen.

[H] zondag 17 juli; op Eppo's 5e verjaardag wandelden we met z'n allen via de bosjes van Poot naar de verder gelegen Westduinpark. Om de een of andere reden keerde ik met Eppo eerder terug en heb met hem binnen gespeeld bij de familie Knippels.

Zaterdag 29 juli 1950; vader behaalde in Amsterdam de Akte van Bekwaamheid tot het geven van Lager Onderwijs in de beginselen van de Engels Taal.

Zomervakantie 1950. Vader & moeder gaan met Jan & Marry in hun auto op vakantie naar Parijs. Op de terugweg gaan ze langs de watervallen van Coö in de Ardennen in België.

[H] In hun hotel hadden ze langwerpige suikerklontjes, als dominostenen verpakt in papiertjes met verschillende domino-opdrukken in verschillende kleuren. Deze verpakkingen hadden ze als souvenir meegenomen samen met een 'bronzes' model van de Eiffeltoren, een sneeuwbol met de Eiffeltoren, die je

door elkaar moest schudden, waarna het sneeuwde, een gyroscooptol, met een trektouwtje, die tot onze verrassing op het puntje van een mes kon balanceren, een naaimeetlint in een tonnetje met een mini-lensje waardoor je plaatjes van Parijs zag, en onze eerste Bic wegwerp-balpennen. De inkt in deze eerste pennen was nogal stroperig en als hij niet meer schreef hielp het als je de pen in heet water dompelde.

Engel Schuilenga (van oom Piet) logeert bij ons.

Manifestatie / Tentoonstelling 'Rotterdam Ahoy' (brochure Marshall Hulp)

[H] In de na-oorlogse jaren wandelden we, als het mooi weer was, of als het gestormd had, na afloop van de ochtend-kerkdienst wel eens via het strand naar huis. We liepen dan door de Keizerstraat en over het strand of de Boulevard naar het noorder havenhoofd. Als de wind en de golven het toelieten wandelden we tot het bakken op het eind van het havenhoofd en als we het helemaal spannend wilden maken daalden we een van de smalle metalen ladders af om langs het schuine talud verder te lopen. Op de terugweg konden we vanaf het semafoor óf over de dijk richting vuurtoren wandelen om de daar aanwezige verdedigingswerken van de Atlantikwall te verkennen, óf over of onder het plankier van de lange loopbrug/aanlegsteiger die als een soort 'boardwalk' parallel aan de kade liep. In de zomer lag daar meestal de plezierboot 'Van Wijck' afgemeerd. Vanaf ons plekje op het strand voor de vuurtoren kon je dat stoomschip regelmatig zien uitvaren. Ik kan me herinneren dat we daarmee één keer met z'n allen een rondvaart voor de Scheveningse kust hebben gemaakt.

Begin september 1950:

Jan gaat naar de 5e klas of van de Herman Bavinck School, of van de Da Costaschool?

Taeke gaat naar de 5e klas van De Savornin Lohmanschool?

Hans gaat naar de tweede klas van De Savornin Lohmanschool, wederom bij juffrouw Aldewereld.

Eppo gaat naar de Jan Vrolijk Kleuterschool.

Dinsdag 19 september 1950, Prinsjesdag in Den Haag. De Gouden Koets

vertrekt vanuit Paleis Noordeinde.

[H] In grote lijnen was dit voor ons een herhaling van het voorgaande jaren. Na de opening van Madurodam in 1952 ging ik op Prinsjesdag daar naartoe en niet meer naar de Gouden Koets kijken.

M.i.v. zondag 1 oktober 1950 kwam het recht op gereserveerde zitplaatsen in de kerkgebouwen te vervallen. Tot dan werden de zitplaatsen naar gelang van de grootte van het gezin toegewezen.

[H] Wij zaten met het hele gezin in het achterste blok onder de galerij links (voor de dominee rechts) van het midden. De voorste rij had geen vaste gebruikers. Op de tweede rij zat het gezin Holtrop. Op de derde rij zaten wij. In de hoek van de bank in het midden zat de oude heer (vrouw?) Fortgens, maar voor het overige was het onze bank. Meestal arriveerden we op het laatste moment in de kerk. Daar probeerde midden jaren vijftig een ander gezin van te profiteren door onze bank in bezit te nemen. vader was zeer ontstemd en gaf ons opdracht om voortaan ruim op tijd in de kerk aanwezig te zijn om de bank bezet te houden. Het werkte, het andere gezin koos een andere plaats en de bank was weer van

ons. Of er achter de schermen nog overleg tussen de betrokkenen is geweest vermeld de historie niet. Op de achterste bank van het middenblok rechts voor ons zat de familie Van der Meulen.

Als onze bank vol was, zaten wij (de kinderen) vaak op de voorste bank aan het gangpad. Taeke en ik zaten eens naast elkaar en speelden, voorafgaand aan de dienst, met vaders paraplu terwijl de kerkgangers voor ons langs liepen. Per ongeluk raakten we met de paraplu een mannelijke kerkganger, die de hele dienst en nog weken daarna, ontstemd in onze richting keek. Enkele jaren later, toen moeder de broodbezorger Hus verving door Arnold van der Ree uit de Keizerstraat, bleek het onze nieuwe broodbezorger te zijn.

Oktober 1950. Nieuwe collecteregeling treedt in werking, waarbij voortaan per dienst slechts twee collectes worden gehouden, één voor de diaconie en één voor de kerk.

[H] In de eerste jaren na onze komst gebruikten de collectanten 'hengelstokken',

collectezakken aan lange stokken, die tijdens de dienst netjes links en rechts van de preekstoel hingen. Het collectegeld dat we in die tijd in handen kregen bestond aanvankelijk uit het ronde zinken oorlogsgeld met de ribbeltjes en de vierkante nikkelstuivers. Vanaf 1948 werden deze geleidelijk aan vervangen door de na-oorlogse munten van koper en nikkel en de afbeelding van Wilhelmina en later van Juliana. Midden jaren vijftig werden de 'hengelstokken' vervangen door doorgeefzakjes.

[H] Eind 1950 had ik geen enkel vermoeden dat moeder op dat moment hoogzwanger was, zelfs niet dat ze dikker was dan normaal. Helaas was het in die jaren, althans bij ons, nog geen gespreksonderwerp in ons gezin.

1951

't Was midden in de winter.

't Was midden in de nacht.

En 't was héél koud ...

Maandag 1 januari 1951 's morgens vroeg, vader en moeder slapen, het nieuwe jaar is net begonnen. Het was de afgelopen zondag, oudejaarsdag, een drukke maar gezellige dag. Ze zijn met z'n allen naar de kerk geweest en ze hebben als gezin weer op ouderwetse manier oud en nieuw gevierd.

Ze hebben de voorbije periode, hun 'thundering forties', het meest dramatische decennium in hun beider leven tot nu toe, hoogtepunten maar ook dieptepunten gekend. Een wereldoorlog van vijf jaar; het verongelukken van Eppo's broer Fokko; het gevangenzetten van enkele broers en zus Etty; het onderduiken van Eppo en Harm, en zelf een onderduiker in huis met gevaar voor eigen leven; de moord op heit Taeke; het overlijden van de drie andere ouders. Geen ouderlijk huis meer in Surhuisterveen en na twee verhuizingen uiteindelijk belanden in Den Haag, 'Feansters om Utens'.

Daar tegenover staan ook veel mooie en fijne dingen zoals de geboorte van vier gezonde jongens en, ondanks het verdriet om een vijfde zoon die levenloos ter wereld kwam, en nu toch weer in blijde verwachting van een vijfde kind.

Ze hebben er beiden geen weet van dat ze aan de vooravond staat van grote veranderingen in hun gezinsleven. Het leven dat tot op heden vooral om de vier jongens draaide, zal binnenkort volledig op de schop gaan door de komst van een meisje, een dochter voor vader en moeder en een zusje voor de vier broers. Maar dat ligt nog in moeders schoot verborgen ....

't Was midden in de winter.

En héél donker.

En zo bitter bitter koud ....

[M – hiermee eindigt moeder haar dagboek] Ons gezin werd pas compleet toe er op vrijdag 19 januari 1951 een dochter en zusje geboren werd. We noemden haar Angelina Elizabeth Margriet. Ze werd door haar vader en vier broers op handen gedragen, maar ik droeg haar het innigst en het langst. Er is een ongeschreven dagboek over haar. Inhoud, kort samengevat: Gelukbrengster.

